

EGYENLŐSÉG

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, V., Váci-körút 18.
hová minden küldemény
intézendő.

ZSIDÓ FELEKEZETI JELLEGŰ
POLITIKAI ÉS SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.
SZERKESZTI: SZABOLCSI MIKSA.

Előfizetési feltételek:
BUDAPESTI KIR. FŐFÜVÉS
Egész évre hazhoz küldve 1899 AUG 20
Fél évre
Negyedévre

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

Tartalom:

Jöjjünk tisztába Irta: *Szabolcsi Miksa*. — Imádkozni és gyilkolni.
Irta: Dr. *Fleischmann Sándor*. — Iskola és élet. Irta: Dr. *Schwarz Mór*. — A balassa-gyarmati ügy. — Utazás külföldi temetők körül.
Irta: Dr. *Mezei Ferencz*. — A harmadik cizjónistakongresszus.
— Hírek. — Pályázatok. — Hirdetések.
A mellékleten: A kitért zsidó. (Dr. *Jellinek Adolf* művéből). —
Dávid Bocher története Irta: *Karl Emil Franzos*. — Don Abra-
vanel és kora. Irta: Dr. *Kayserling M.* — Hidd az Istent! (Vers).
Irta: *Silberstein-Ötvös Leo*.

Naptár:

Vasárnap (1899 augusztus 20.) 5659 Elul hó 14-ike. Hétfő
15-ike. Kedd 16-ika. Szerda 17-ike. Csütörtök 18-ika.
Péntek 19-ike. Szombat 20-ika. Hetiszidra: **Ki-Szovó**.
(Mózes V. könyve 26. fejezete kezdetétől a 20. fejezet 9.
verséig.) Haftora: »Kumi óri ki-vo óréch« (Jezsaiás
60. fejezete.)

Jöjjünk tisztába.

A cizjónismuskak új áldozata van. Szegény
»Budapesti Hirlap«! egyszerre támadta meg a
haj, de olyan erővel, hogy fogalmunk sincs, hogy
fog belőle kigázolni.

De hagyjuk a képeket.

Ha nem vagyunk augusztus derekán és a
»Budapesti Hirlap« azt olvassa valamely más
ujságban, hogy »a zsidók ifja és örege, szegé-
nye és gazdaga, harsogó, hatalmas hangon azt
kiáltja: haza, haza!« — már t. i. haza Palaesz-
tinába, — nem ajánl-e az illető cikk írójának, —
de sürgősen — valamely hidegvíz-gyógyintézetet?

»Tudós és tudatlan — szól tovább a »Buda-
pesti Hirlap« f. aug. 16-iki cikke — előkelő és
alantos sorakozik és azt mondja: haza megyünk.«
— már t. i. haza Jeruzsálembe! — és a »Budapesti
Hirlap« egy árva szóval sem mentegetődzik, pl. av-
val, hogy a cikk írójának megártott a kánikula
melege.

De miért is nem tudakolódzott saját zsidóinál:
Barna Izidornál, Zilahy Simonnál és még vagy öt
benső emberénél, hogy mikor indulnak?

Volna a »Budapesti Hirlap« — amint hogy
nem az, — antiszemita, vagy félantiszemita ujság,
azokat a bolondgombákat, csak természeteseknek ta-
lálnók; antisém lapjai különben is mindannyian
rajongnak a cizjónismuskért; — de ujság, mely-
nek hasábjait egy Alexander (Alfa) cikkei diszi-
tik; ujság, melynek minden száma csak úgy árad a
hazafiságtól, hirdetvén, mire a költő tanított,

hogy itt élned, halnod kell: nem érezte-e azt
a halálos sértést, melyet annyi ezer magyar
hazafi ellen követett el akkor, midőn hasábjai-
ban helyet adott cikkeknek, mely azt állítja, hogy
a zsidók apraja, nagyja, tanultja és tanulatlanja,
szegénye, gazdagja *haza, haza* kívánczik?

Haza? — hát nincs hazájuk?

Rákosi Jenő, az Otthon elnöke, *ezt* tapasztal-
ta tán az Otthon 400 zsidó tagjánál?

Vagy hol tapasztalta a »Budapesti Hirlap«
hogy a magyar zsidók új hazát keresnek, mikor *ezt*
a hazát csak úgy szeretjük, mint ő; mikor csak
annyit áldozunk érte, mint ő, mikor annyi jogunk
hozzá, mint öneki?

Hol tapasztalta a hazátlan cizjónismus hódí-
tásait Magyarországon? Igaz, zengenek hódításai-
ról, miket ezerszeresen fölfujnak, azok, akik a gyü-
lölet bálványának áldoznak, de a »Budapesti
Hirlap« nem antisemita ujság; ő nem a zsidók
kiüldözését óhajtja, hanem ellenkezőleg, a magyar
haza nagyságát; miért szolgálja hát az antise-
mitismus céljait, hogy, nini, már új hazát keres-
nek a zsidók!

A »Budapesti Hirlap« azt sem akarhatja
demonstrálni, hogy ime, ez a zsidók hazafisága!
Mert a »Budapesti Hirlap« nem tartozik azok
közé az ujságok közé, melyek a rágalom dae-
monjának rendeznek istentiszteletet; miért ad
hát helyet lapjában cikkelynek, melyből az
tűnik ki, hogy a zsidó hazaszeretetére és ragasz-
kodására építeni nem lehet?

Mert nem ösmerünk nagyobb sértést, mint mikor azt mondják rólunk, hogy nem vagyunk *elválaszthatatlan* gyermekei ennek a szent földnek, és nincs fájás, mely jobban égetne, mint mikor azt mondják: megbízhatatlan a mi szeretetünk az édes szülőföldhöz, — már pedig mi mást mondanak, akik azt mondják: im' uj hazát keresnek a zsidók! —

De hisz a cijónismust zsidók nemzették, zsidók hozták a világra, zsidók terjesztik, — már pedig mi más a cijónismus, mint uj haza keresése?

Ez igaz, de azért mégis bolonderiákkal tele a »Budapesti Hirlap«-nak a cijónismusról közölt cikke. Aki irta, a kérdéssel soh'sem foglalkozott; nem ösmeri eredetét, nem ösmeri fejlődését, nem ösmeri mai állását. Azokkal, amiket elmondottak neki róla, fölütették, ő meg felültette lapját.

*

A cijónismusnak sok ezer a hive nálunk is, más országokban is, de nem az uj zsidó hazát kereső cijónismusnak. Ennek a cijónismusnak hivei Herzl és Nordau katonái, az összes antisemiták és a térítők.

A polgáriasodott országokban huzamosabb idő óta lakó zsidók pirulással követik a minden zsidó hazafiságot kompromittáló eme mozgalmat és csak az nyugtatja meg őket, hogy a hóbortnak, inkább elébb, mint utóbb, csak vége szakad.

A németországi rabbik és községek erélyesen állást foglaltak ellene; az orosz rabbik gyűlése csak két hét előtt tiltakozott ellene. Magyarországon semmi lépésre nem volt szükség, mert néhány fantasztától és cijónista ügynöktől eltekintve, abszolúte nincsen talaja nálunk; amerikai és angol hivei azok közül kerülnek ki, kiknek régi hazájukat ott kellett hagyniok, uj hazájukban meg még nem találták meg honjukat. Az autochton angol és amerikai zsidók csak úgy restelik mint a jó magyar zsidók Ugyanez áll a francia, német és holland zsidókról. A hazát kereső cijónismus táborá a szerencsétlen üldözöttek közül kerül ki Oroszországban, Romániában, Galicziában, no még a Bécsben tartózkodó lengyel zsidók közül.

A mi cijónismusunk az a cijónismus volt (azt mondjuk *volt*, mert ezt a nevet, melyet a Herzl-Nordau-felé mozgalom kompromittált, úgy is el kell vetnünk) mely a vallásukért üldözött, szerencsétlen zsidóknak uj otthont, uj existenciát igyekezett adni. Ezt a czélt szolgálta a nagylelkű Rothschild Edmond báró Párisból, ki milliókat áldozott, hogy Palaeszlinában püsztaság közepette viruló zsidó földmives gyarmatokat teremtsen; ezt a czélt szolgálta az áldott emlékü báró Hirschpár Argentiniában és Eszákamerikában és ezt a

czélt szolgálja két hatalmas társulat Londonban és Párisban és 4 kisebb szövetség Berlinben, Majna melletti Frankfurtban, Amsterdamban és New-Yorkban. Lelketlenség lett volna, tétlenül nézni, mint fosztanak meg ezer meg ezer szegény, szerencsétlen embert még a szabad mozgástól is, csak azért, mert zsidók.

Az emberbaráti nagy munkát a Herzl és Nordau föllépése zavarta meg ezelőtt 4 esztendővel. *Zsidó államot* kell alkotni, az volt a jelszavuk; vissza kell szerezni a zsidóknak Palaesztiánát; föl kell ébresztetni a zsidókban a zsidó nemzeti érzést és meg kell érttetni velük mindenütt, hogy nem németek, nem francziák, nem magyarok, hanem zsidók, zsidó nemzetiségi törekvésekkel és azzal az igyekvéssel, hogy visszaszerezzék a régi hazát. Semmit sem ér addig a kolonizáció Palaesztiánán kívül plane bűn.

S nem is tettek semmit sem az üldözöttekért sem a gyarmatosítás, sem semmiféle más téren csak agitáltak és bankot alapítottak vagy 100,000 szegény, csupa szegény ember filléreiből.

Hogy mit akarnak a bankkal, azt maguk sem tudják; annyi bizonyos, hogy Törökország el nem adja provinciáit, amint hogy tény az is, hogy pénzért soha hazát nem vettek.

Az uj cijónisták, vagy nevezzük, *politikai* cijónisták, az üldözött testvéreken eddig nem csak, hogy nem könnyítettek, de egyenesen ártottak nekik. A figyelmessé lett Törökország elzárta a zsidók elől Palaeszтина határait és megtiltotta nekik a földvételt, úgy, hogy a szépen megindult szentföldi gyarmatoztási ügy jó idő óta a már elébb megalkotott koloniák fejlesztésére szorítkozik, de ujakat a politikai cijónismus támadása óta nem alkothattak. A főnnállókat is azonban Herzl-Nordau majdnem megfosztották leghatalmasabb istápolójuktól. A gyalázó beszédek ugyanis, mikkel Nordau Miksa a baseli kongresszusokon a gazdag zsidókat, mert a politikai cijónismusról hallani sem akarnak, illetve és a sok szemét, melyet a cijónista lapok azok ellen szórtak, kik a politikai cijónismusnak utját állják és akik között az első helyet a *Rothschildok* foglalják el, (A budapesti Hirlap cikke szerint Rothschild áll az uj hazaszerzők élén, már templomot is akar építeni Jeruzsálemben, — ami eléggé bizonyítja, milyen jól ösmeri tárgyát a cikkíró) — az üldözöttek nagylelkű párisi jóltevőjét majdnem arra birták, hogy levegye kezét arról a 30 palaesztinai zsidó faluról, melynek nagy része külső támogatás nélkül még most sem bír főnnállani. Csak a báró családtagjai közbelépésének köszönhető, hogy annyi virágzó uj alkotás újból püsztasággá nem vált és hogy a nagylelkű jóltevő ma is istápolója a szentföldi gyarmatoknak.

A politikai cijónismus tehát eddig csak kárt tett, zavart és visszavonást okozott, no meg sok százezer nyomorult, üldözött emberben reményeket keltett, miket megvalósítani sohasem fog.

Nem fog megvalósítani akkor sem, ha az elképzelhetetlen valóvá válnék és a szultán átengedné nekik Palaesztinát. Mert amint az ozmanok leveszik a kezüket a Szentföldről, ráteszik az ezt a pillanatot alig váró keresztény államok. Lehet, hogy, mint oly sokszor már, minden talpalatnyi földjéért vér fog folyni, de a zsidóknak Jézus hazáját sohasem engedik át az európai keresztény hatalmasságok.

És ha történnék csoda és mégis átengednék — még csak ez volna igazi szerencsétlenség. Az első félévben 10 zsidó párt kérné az európai hatalmasságok katonai beavatkozását. Hol vannak az államalkotásra hivatott, *disciplinált* zsidó elemek? Kikkel akar Herzl államot alkotni? Lengyelzsidó szatócsokkal és pálinkamérőkkel? — Századok kellenek, míg egyöntetű, államalkotó elemekké nőhetik ki magukat a különféle országokból a Szentföldre terelt, egymástól elütő, egymást meg nem értő, egymásnak idegen zsidó elemek. Hogy aztán használna-e az ilyen állam a zsidók ama 9 tizedének (mert Palaesztinában az összes zsidóknak legfőlebb egy tizedrésze férne el), mely még azután is Európában maradna, azt megítélni a gondolkodókra bizzuk. Idegen elemnek tekintenek azután mindig — azt hisszük legalább mi — akár mennyire is beolvadna a nemzetek testébe.

Nem áll mindezeknél fogva, de nagyon nem áll, hogy ifjak és öregek stb. azt kiáltjuk: haza, haza! Nem kiáltják csak azok a szerencsétlenek, kiknek nincs hazájuk; nálunk plane nem kiáltják még a politikai cijónismus agensei sem. Herzlnél jobban szeretik bőrük épségét.

A politikai cijónismus nem kell nálunk és nem kell máshol sem. Vallás és hazafiság tartja távol tőle az orthodoxiát, hazafiság és vallás a haladó pártokat.

A hazafiasság momentumára nem kell újból rátérünk. Az embernek végtére is csak egy hazája lehet. Az ember csak egy nemzethez tartozhat. De a vallási momentum is igen fontos és régi mestereink nagy bölcseségére valló.

»Megeskette az Örökkévaló Izraelt — ezt olvassuk a talmudban — hogy nem fog tenni soha semmit sem arra nézve, hogy volt hazáját újból megszerezze. Míg az Örökkévaló maga nem fogja őket odavezettetni a majdan küldendő messiása által, addig mozdítsák elé annak a népnek a javát, melynek országában otthönt találtak, könyörögjenek boldogságáért és dicsőségért; mert

mint a próféta is hirdette: az ő javuk Izraelnek is a java.

Ne szünjünk meg azért gondoskodni a szerencsétlen üldözöttekről és ha az érdekükben europaszerte megindult mozgalmat meg is zavarta, meg is akasztotta, meg is rontotta a politikai cijónismus: ne feledjük, hogy erről azok a boldogtalan hontalanok nem tehetnek. Kapaszkodnak szegények fűszálba is. A mozgalom különben meg fog szünni, amint hogy megszűnt az egész világ zsidóságát fölkavart Szabbatai Czevi mozgalma, mely szintén Palaesztinába akarta visszavezetni Izraelt. A mozgalom meg fog szünni, de a nyomorultak, hontalanok csalódottak és üldözöttek maradni fognak.

Szabolcsi Miksa,

Imádkozni és gyilkolni.

— A francia eseményhez. —

»Ájtatoskodó vérszomjnak« nevezte Heine a felekezeti gyűlölködést és valóban a vérszomjas antiszemitizmus működésének eredményét kell látnunk a jog és igazság nemes védője, Labori, ellen elkövetett utálatos merényletben. A másvallásuak ellen a középkorban indított hajsza átformált tünetei ezek. Imádkozni és gyilkolni ad majorem dei gloriam, hamisításokkal és ártatlanok üldözésével megmenteni a hazát — úgy érezzük, mintha egy középkori krónikát olvasnánk, mely a Te deum ünnepélyes szertartásairól zengedez, miután sikerült az eretnekeket máglyára hurcoltatni. És ime azt akarják, hogy higgyünk a világ megváltásában a bűntől; higgyük, hogy e földön oly tanítások uralkodnak, melyek a szeretetet tették meg az emberiség alapelveül. Csak ne neveznék hát magukat annyi önérzettel másoknak, mint mi vagyunk. A hazaárulás rút bűn, a legrutabb, a legocsmányabb, mit ember elkövethet. De hisz ott van a törvény, mely teljes szigorával sújtja a bűnöst — miért ne irgalmazunk *mi* a bűnösnek, kik az esztelen állat szenvedéseinek könyveket hullatunk? *Lupus est homo homini non homo* — farkas az ember ember-társával szemben, nem ember: ebben foglalta össze a bölcsész az emberi etikát és mi csatlakozunk ezen gondolathoz, amidőn látjuk az antiszemita vérszomjazó csapatát leskelődni, hogy gyönyörködhesse az üldözött vad kinjain.

Egy magyar lap csodálkozását fejezte ki a fölött, hogy a magyar sajtó oly élénk részt vesz a Rennes-ben törtéteken. Nem érti, úgy mond, hogy minek csináltak Dreyfusból világhistoriai alakot. »Hiszen a világ megváltása a keresztény hit szerint már megtörtént és talán zsidó hit szerint se függ Dreyfus kapitánytól. Ime az ájtatoskodó vérszomjból Magyarországra is jutott

egy csepp. Azért a világ megváltatott, ha az ultrakeresztény urak összegyűltek hazudni és hamisítani, hogy egy zsidó kapitány szenvedéseit megokolják. Az ördög törődik azzal, vajjon a vádlottat Dreyfusnak hívják-e, vagy Merciernek. De a világ megváltásáról beszélni, midőn egy ország, melynek lakossága kilenczvenkilencz századrészben teljes mértékű megváltottakból áll, körül van hálózva hamisítókkal; midőn ezen ország vezérlő emberei a hamisítást és egyéb büntényt semmibe véve, a gonosztevőket mentetik — ez már több a frivolitásnál. Hiszen a megváltásért a szeretet nevében elég vér folyt és azért mégis hivatkoznak rá, hiszen a világ-historia azokról, kik törvénymagasságra képzeltek magukat a másvallásuak felett, elég ocsmányságot jegyzett fel; — azért mégis ma ugyanazon elvek alapján, ugyanazon célból szítják a gyűlölködést, mint hajdanában és ha a megfelelő hatalom kezökbe adatnék, ugyanazon megváltási műre volnának képesek máglyával, kínpaddal, gyilkos szerszámokkal, mint akkor — talán még a máglyákat is megáldanák szentelt vízzel, hogy a megváltás teljesebb legyen.

Ebből a szempontból érdeklődik a világ a Dreyfus-ügy iránt. A zsidóhit szerint a világ még nincsen megváltva és nem lesz addig sohasem, míg uralkodó princípium lesz, hogy lelkiismereti kérdésekben ember és ember között különbség tehető. A francia temperamentum hozza magával, hogy az átalakulások gyorsabban mennek végbe, mint egyebütt. A méreg gyorsabban hat. A Dreyfus-ügy fonalán megfigyelhető az antiszemitizmus méreg hatása a népre. Franciaországban az antiszemitizmusnak semminemű alapja nincsen, még az sem, hogy a zsidók számosan laknák az országot. Franciaország összes zsidó lakossága alig rug 70,000 lélekre — és mégis a megváltás tizenkilencedik századában egy csomó embernek sikerült a francia népet annyira megmérgeznie, hogy egy a kötelességét teljesítő védőt az utcán lelőnek, kifosztogatnak; a vérében fekvőnek, talán haldoklónak nem nyújtanak segítséget, hanem elmennek mellőle. A gyilkost akkor üldözik, amikor már elinált és egy egész megyében öt munkás találkozik, aki megbotránkozik az eseten. Azt hiszem, ezek oly jelenségek, melyek figyelmet érdemelnek, dacára annak, hogy a rennes-i vádlott zsidó. Ez erkölcsi elfajulás az antiszemitizmus műve. Ezt a gyümölcsöt érleli meg mindenütt, ahol hatalomra tesz szert és mennél inkább a megváltás nevében lép fel, annál gyorsabban és annál biztosabban termi meg ezen szükségszerű gyümölcsöt. Hát ne érdeklődjék a világ a francia események iránt, midőn a par excellence megváltottak az antiszemitizmus-

ból indulnak ki, midőn a sajtóban a vallási gyűlölködést szítják az egyik oldalon, midőn a másik oldalon a vallás nevében küzdenek politikai czélokért. Ugy látszik, az emberiség nem érett meg a megváltásra. A megváltó csak symbolumot akart nyújtani arra, hogy az igazságot mindig keresztire feszítik, ha a vallási gyűlölködés a jog mezében lép fel. Rochefort uram bizonyára jó keresztény és igaz meggyőződésből boszankodik a felett, hogy egy zsidó kapitány mellett harczol a sajtó — de hát miért boszankodik ő és egész serege, hiszen ők csak az igazságot keresik.

Hogy bepillantunk az antiszemitizmus lelki műhelyébe, ide iktatom Rochefort megjegyzéseit Mercier vallomására, mely eléggé ismeretes Akinek még sohasem borsódzott a háta, az meg fogja most tanulni, ha ezen vadállati kitörést olvassa. »Az áruló mostan megértette, hogy eljött azon pillanat, melyben reszketnie kell és vele együtt reszketett az egész kozmopolita csőcselék. Egy Dreyfus-barát ujság Franciaország volt hadügy-miniszterét »Gyilkosnak« nevezte, kifejezván így, hogy a német kém kivégzése teljes és hogy ezen lesújtó vallomás után a nyomorult nem volt más, mint egy alaktalan dög, melyet hamuval behintve vasvillára kell tenni«. Ha egy nagy párttal bíró politikus erre a szörnyűsége vetemedik, a Labori elleni merényleten sem fogunk többé csodálkozni. Igaz, hogy az antiszemitizmus ezen a téren uttörő munkát végzett. Gyilkoltak már államfőket, minisztereket, nagy és kis urakat, de a védőt, aki az igazság érdekében küzdött, még azok is megbecsülték, akiknek a gyilkolás a kenyerök. Az antiszemitizmusé a szomorú dicsőség, hogy az igazságtól való félelmében az igazság védőjét támadta meg és a gyilkos golyó, melyet Labori testébe lövettek, olyan szégyenfoltot testesít meg, melytől soha sem fog tisztázódni az antiszemitizmus, még akkor sem, ha tán az emberiség ettől a fekélytől valaha megszabadulna.

Láttuk az antiszemitizmust az igazság elleni aljas küzdelmében; láttuk összeesküvést szőni az állam rendje ellen; láttuk ellenszegülni az állam megtorló hatalmának; láttuk bűnből bűnbe esni; de azt nem láttuk, hogy csak egy perczre is tudatára ébredett volna annak, hogy gonosztevők vannak soraiban. Ez tán az antiszemitizmus legkarakterisztikusabb vonása. Szent és sérthetetlennek tartja magát. Végig száguld a büntető-törvénykönyvben felsorolt összes bűncselekményeken — az államfő, az állam rendje, a magánosok ellen, de azért mindig hivatva érzi magát a bírói tisztire. Hiszen a jezsuiták is az erkölcsökről prédikáltak és az ő erkölcsi tanaikat méltóknak tartották arra, hogy tűzzel-vassal az emberiségbe oltsák. Azt tartom, hogy a jezsuiták örökébe az

antiszemitizmus lépett, úgy lehetne nevezni, hogy a reverendából kiugrott jezsuitizmus, bár természet szerint a tonsura mindig nagy vonzódással viseltetett irányában.

Talán ebből megértik hazai klerikálisainak is, akik vallási gyűlölködéssel kacérkodnak, hogy miért érdeklődik a világ a rennes-i tárgyalás iránt. Nagy küzdelem felett ítélnék ott. Sajnos, nem illetékes bírák. Ők nem fogják eldönteni ítéletükben, vajjon az antiszemitizmus és jogegyenlőség, az előítélet és a szabadság közötti harcban ki lesz a győztes. Ők a *személy* felett ítélnék és személyeket fognak esetleg a bukástól megvédeni — de a harc tovább fog folyni, ha a rennesi lyceumba ismét csak a fiatal rennes-béliek fognak járni katekizmust is tanulni a többiek között. Ezen harcnak békével való bevégezése után jutott majdnem el az emberiség a megváltás első fokára, ha az emberiség be fogja látni, hogy nincsen monopolium lelkiismereti kérdésekben és messzire elhajítja magától azokat, kik e tekintetben a helytartóságot arrogálják maguknak, hogy gyilkolhassanak és imádkozhassanak.

Dr. Fleischmann Sándor.

Iskola és élet.

Ha valahol, úgy bizonyára a vallásos nevelés terén észlelhetők különös mértékben az iskola és az élet között fennálló éles ellentétek.

A századvégnek szomorú jellemvonása, hogy a családi élet rendszerint meghazudtolja a vallásgyakorlatra vonatkozó tanokat, a melyekre az iskola különös súlyt fektet.

Nagyot változott az idő. Nem is oly rég volt, hogy a szülői ház képezte a tulajdonképeni vallásoktatás helyét. Maga a szülői ház volt a szülők vallásos érzületétől és elkésedésétől *gazdagon szubvencionált vallás-iskola, a melyben a teória a praxis egészséges talajából fakadt.*

Ki hallott ezen időben a *liturgia* oktatásáról? Ez egy teljesen ismeretlen tudományág volt.

A gyermek nem volt kénytelen az imadarabok czimeinek betanulásával bibelődni, hanem gyakorlatilag ismerte azokat és tartalmukat. Nem keltett feltűnést, ha fel tudta sorolni a »sacharisz«, »muszaf«, »mincha« és »maariv« elnevezéseit, hanem önérzetét sértő tréfának tekintette, ha valaki még ilyesmikben is próbára akartá tenni tudományát.

A gyakorlat által fölöslegessé vált az elmélet; annál is inkább, mivelhogy ezen vallásos gyakorlatnak a szülők valának legéberebb és legszigorubb őrei.

Ilyen körülmények között az iskolának aránylag könnyű szerep jutott.

Manapság azonban a sajnálatos mértékben elharapódzott vallási közönyösség folytán a réginél sokkal fontosabb és nehezebb feladat hárul az iskolára. Ter-

mészetszerűen nem szolgálhat már arra, hogy a szülő házában ápolt vallásos szellemet tovább fejlessze és hogy a szülők által megvetett szilárd valláserkölcsei alapon tovább építsen. A nem létező nem fejleszhető és alap nélkül lehetetlen az építés. Az iskolának hivatása lőn immár, hogy — sajna — a legtöbb esetben szembe szálljon a szülők vallási felfogásával és hogy — paradoxul hangzik ugyan — közvetve gyermekeik által részesítse vallásos nevelésben a vallásról egyáltalán tudni nem akaró szülőket.

Ebből önként következik, hogy papnak és tanítónak az eddiginél még intenzivebb módon kell együttes buzgó működésben odahatnia, hogy az iskola bevigye befolyását a házba és a szülők szívébe.

És ezen szempontból örömmel üdvözljük lánglelkű vallás- és közoktatásügyi miniszterünk a vallásos nevelés érdekében kibocsátott rendeletét (1899. évi 32543 sz. körrendelet), a melyben kötelezőnek nyilvánítja, hogy mindenütt, a hol az illető egyházak lelkészei a rendes tanórákat meg nem zavaró istentiszteletet tartanak, a lelkész vagy állami iskolai gondnokság kívánságára, illetőleg határozatára, nevelői feladatukból kifolyólag, és fegyelmezés szempontjából is kötelesek az állami iskolák tanítói, illetőleg tanítónői a saját felekezetükhöz tartozó novendékeket az istentiszteletre elkísérni és ott rájuk felügyelni.

Ezen a vallási viszonyok elszomorító voltát felismerő és egyben orvoslást is nyújtó rendelettel ő nagyméltósága ujonnan tanujelét adja annak, hogy a vallásos nevelés terén is megvalósítását óhajtja az egyik monumentális beszédjében kifejtett hatalmas programjának, mely szerint az iskolának legfontosabb feladatául tűzi ki, hogy az ifjúságot belenevelje az életbe, hogy ezen a téren is a helyes módszer alkalmazása által áthidalja az iskola és élet között tátongó űrt.

Pedagógiai, különösen pedig az azokkal szorosan együttjáró valláserkölcsei szempontok voltak ezen rendelet kibocsátásánál mértékadók.

A tanítók feladatukból kifolyólag ügyeljenek arra, hogy a gyermekek vallásos érzülete is fejlesszessék. Ügyeljenek arra, hogy a gyermekek angyaliszta szívében is a testvériség nemes érzete keljen és megerősödjék, a midőn *mindennapi* imáikkal Isten házában közös atyjukhoz fordulnak.

Nem különben fontos e kérdésnél a fegyelmezés szempontja.

Már zsenge korában szokják a gyermek a szent helyhez, a hol romlatlan szíve szükségletei kielégíttetnek; hassa át a hely és az alkalom szentsége, a midőn Istene elé lép, hogy *»tudja meg: ki előtt áll.«*

Mert fegyelem dolgában sajnálatunkra bizony nagyon gyakran tapasztalhatjuk, hogy a felnőttek között is akadnak *»nem templomképesek«*.

Nagy horderővel bír továbbá ezen rendelet azon szempontból is, hogy megteremti a connexust az elemi és középiskola között, amennyiben természetszerű kon-

zekvenciaképen kell, hogy az elemi iskolában megkezdett és helyes irányban mozgó valláserkölcsei nevelés a középiskolában is folytatódjék. Ekképen az ifjúsági istentiszteletek fejlődése is azon mederbe tereltetnék, a melyben már rég látni óhajtjuk.

Mert, valljuk csak be, az ifjúsági istentiszteletek mai rendszere nagyon hézagoss és csonka.

Az a középiskolai tanuló, aki istentiszteletről egyáltalában helyes fogalmat akar magának szerezni, a szombat délutáni istentiszteletből édes keveset tud meg. Ez csak jobb a semminél, de még tájékoztatásra sem elegendő. Az eszményi álláspontot csak úgy közelíthetjük meg ezen kérdésben, ha a teoriának minél kevesebb helyet szorítunk, ha a szokásos ifjúsági istentiszteletek után nem szorulunk minduntalan pótló magyarázatokra, miszerint távolról se jusson az ifjúságnak az eszébe, hogy ebben összpontosul az egész zsinagógai hitélet.

A vallási különbséggel szemben ezen rendelet az iskolába helyezi a vallásos nevelés szempontját és a szó legnemesebb értelmében vett üdvös reakciónak próbálja útját egyengetni.

Legyen szabad ez alkalommal azon édes reményünknek kifejezést adnunk, hogy ezen vallásos nevelés terén is az iskolát és életet összeegyeztető irány fokozatosan diadalt üljön ifjúságunk és a vallásos élet megerősödése érdekében.

Dr. Schwarz Mór,
győri főrabbi.

A balassa-gyarmati ügy.

A balassa-gyarmati orthodox hitközséget fenyegető szakadással előző számainkban »Orthodoxia és nemzeti nyelv« címén ismételve foglalkoztunk. A hitközségi elnöknek mult héten tárgyalta, a hivatalos orthodox orgánumban megjelent felszólalására most a kívánni készülő egyik vezérémbere nyilatkozik. Levele így hangzik.

Tekintetes Szerkesztő úr!

A »Zsidó Híradó« mult heti számában Dr. Révész Dezső b.-gyarmati izr. hitk. elnök aláírásával, válaszul az »Egyenlőség« egy cikkelyére, egy közlemény jelent meg, melyre, az igazság érdekében, engedje meg Tek. Szerkesztő úr, hogy válaszolhassak.

Első sorban a leghatározottabban visszautasítom »Viador« úrnak — kívül hírlapi polemiába bocsátkozni egyáltalán nincs szándékom — ama vádjait, hogy mi sovinizmusból és azért indítottuk meg a mozgalmat, mert a hitközség vezetéséről leszorítottunk és illetőleg mert a közelmúlt választásoknál kibuktunk.

Másodszor pedig az »audiatur et altera pars« elvéből kiindulva, engedje meg tek. Szerkesztő úr, hogy az ügyet, melynek vitatása b lapjában indult meg, objective, száraz tényekkel megvilágítsam.

Igaz, és ezt sajnálattal konstatalem, hogy a helybeli izraelita intelligens elem már évek óta egyáltalán nem törődik a hitközség beléletével. Ennek oka a helybeli orthodoxia furfangja és merev álláspontja. De most elérkezettnek látta az időt, hogy a porondra kiálljon.

Hitközségünket csonka képviselő testület vezeti, mert a legutóbbi választás alkalmával nem mindenki fogadta el a neki szánt tisztséget. De ez a csonka képv. testület is csakhamar eljátszotta kis játékaikat ép az üresedésben levő alrabbi-állás kérdésénél. Ugyanis a képv. testület oly alrabbit alkalmazott — bár jelenleg ideig-

lenesen — (de biztos, hogy ez meg is marad véglegesen), ki műveltségét és kiképzését a helybeli »Jesibá«-ban nyervén, sem szónoki tehetséggel, sem egyetemes műveltséggel nem bír (de meg van az az előnye, hogy az egyik Gabái sógora). Ez alrabbi alkalmazása ellen még folyó évi április havában egy 5 tagú deputáció vitte fel a jelenlegi elnöknek a 110 hitk. adófizető aláírásával ellátott petitiót, mely még folyó évi július hó 17-én nem volt beiktatva (erről Feledi Henrik és Somogyi Albert urak személyesen meggyőződtek) és amelyre egy újabb beadott kérvény folytán a napokban azt a választ nyerték, hogy az ügy tárgyalása »Jom Kipur« utánra halasztatott. Innen magyarázható azután az a körülmény, hogy az egyetemes műveltséggel bíró alrabbi, — tehát nem seminarista — hitszónok alkalmazását kérő mostani beadványukat csak 33-an irtuk alá. S erre az elnök úr szeret is hivatkozni, elhallgatván azt, hogy e 110 tag beadványuk elintézése előtt, az újabb hasonló mozgalomhoz csatlakozni nem akart. Ebből, de az általunk (33 aláírással) beadott kérvényből, mely b. lapjában is szószerint közölve volt, is világosan kitűnik, hogy az elnök úr amaz állítása: »mintha mi a magyar hitszónok alkalmazását 2 hét alatt kívántuk volna« — legalább is nem való, mert mi 2 hét alatt a képv. testületnek csupán azon biztos választát kértük, vajjon kívánságunknak eleget tesznek-e, míg a magyar hitszónok alkalmazását csak 1900 január 1-ére óhajtottuk; ez pedig, akárhogyan is számítva: több mint 2 hét. Érdekes ez ügyben az, hogy míg a »Zsidó Híradó«-ban — mely lap B.-Gyarmaton csak az izr. hitközségnek jár és amelyhez hozzájutni többszöri kérésünk dacára sem lehetett — felemlíti az elnök a sok adminisztratív teendőn kívül a képv. testületi tagok és a főrabbi távollétét, addig az ő érdekeit szolgáló Nógrád-Honti-Ellenzék a kérvény tárgyalásának elhalasztásáról szóló ez indokát bőlesen elhallgatja, de ez a lap egy ízben már azt a mesét is el akarta velünk hitetni, hogy az elnök néhány havi működése után már a főrabbit is megnyerte a magyar hitszónok ügyének! Ha ez tényleg így van: mi gátolja hát ennek keresztülvitelét, ha a főrabbi úr távol van?

A mi e 2 kérvénynek a nagy ünnepek utánra való elhalasztását illeti: annak pedig az az oka, hogy ez ügyet minél továbbra szándékozik elodáztatni, minek folytán meg is lehet róla feledkezni, mint ez már itt nálunk szokás. Szolgálok eclatans példával is: A »Chevra Kadisa« alapszabályait már 8 év előtt akarták módosítani, folyamodtak a miniszteriumhoz, ebből folyólag tárgyalták a főszolgabírói hivatalban is, de azért az ügy elaludt és ma ott vagyunk, ahol az a bizonyos mádi hitsorsosunk.

S ha az elnök úr tényleg nyíltan és őszinten nyilatkozik: én is őszinte akarok lenni és kijelentem, hogy az elnök helyzete — mint ilyen — bizony nem irigylésre méltó; mert őt az orthodoxia egy kortescsiny segélyével azon biztos tudatban választotta meg, hogy a templomba magyar szót behozni nem fog; mert a helybeli orthodoxia szerint ez bűn; de viszont azt — hogy a magyar szó behozatalát ellenezze — már a dolog természeténél fogva sem teheti; nem bírván különben sem elegendő energiával, nem mer sem pártja érdekében, de ellenünk sem mer erősen fellépni. Felhasználja ennél fogva ellenünk azt, hogy mi seminaristát akarunk, tönkre téve ezzel az orthodox hitelveket, hivatkozik az ő demokratikus elveire, melyek szerint ő a virilis rendszer behozatalának legnagyobb ellensége — pedig a szegényebb néposztály már kezd belátni e kívánságunk helyes, jogos és méltányos voltát — felhozza, hogy célunk nem komoly és hogy belőlünk csak a sértett hiúság szól stb. stb. és ezekkel már

eleve is tele kürtöli úgy a helyi, mint a fővárosi sajtót, hogy így az ügy odiuma reánk háramoljon.

Különösen ki kell itt emelnem, hogy az új kérvény 33 aláírójának legalább $\frac{5}{6}$ -od része a közelmúltban egyrészt dr. Révészre szavaztak; másrészt pedig neki testi-lelki jóbarátjai, minél fogva nem helyes és nem állhat meg az az állítása sem, hogy e mozgalom hajszája lenne az ő személye ellen.

Végül pedig figyelmébe ajánlom t. elnök úrnak a múlt heti sidra ama passusát, ahol a főpap kötelességévé tétetik, hogy a háború alkalmával szólván a néphez, figyelmeztesse őket: ne féljenek és különösen ne kicsinyeljék az ellenséget, mert ütközetben e 2 tényező igen fontos és döntő. S mert úgy az elnök úr mint az ő tábora éppen nem respectálja e két fontos tényezőt, bizony hiszem és reményelem, hogy kitűzött célunkat — Isten segítségével — el fogjuk érni, már annyival is inkább, mivel e mozgalom élén oly férfiak mint Feledi Henrik, a Felsenburg család, dr. Heksch József, Somogyi Albert, Szilágyi Mór stb. stb. állanak, kik bizony nemcsak egy hitközségnek vagy városnak, de egy megyének, sőt az ország zsidóságának is díszére válhatnak.

Midőn cikkem közléssért legőszintébb köszönetemet nyilvánítom, vagyok kiváló tisztelettel.

B.-Gyarmaton, 1899 augusztus 14-én

Rosenstein Ignác.

Utazás külföldi temetők körül.

Dr. Mezei Ferencz jelentése a pesti Chevra-Kadisa előjáróságához.

(Folytatás.)

A díszes síremlékek létesítésének kényszere.

Leginkább meglepő, hogy az eme temetőben vett egyes sírokon és sírboltokon stb. legkésőbb 3 év alatt monumentum emelendő, melynek magassága, szélessége, gyakran alakja és díszének módját a temető igazgatósága állapítja meg. Erre a *sir vételekor egy az emlékek árához mért nagyobb összeg helyezésére tettébe*, oly módon, hogy ha a család elmulasztja a síremlékek felállítását, vagy a szabályszerű építés ellen vét, a város ez összegért maga állít emléket. Csak a 20,000 lírás sírbolt emlékének felépítésére van hat-év megengedve, de a biztosíték persze itt is leteendő.

A mértékek meg vannak szabva, sok esetben a sírkő helyzete is, a feliratok ellenőrizve, mértékük, terjedelmük stb. Az erre vonatkozó külön kívánatok díjtól függenek.

Az elégett halottak hamvainak elhelyezéseért — minthogy itt kevés helyről van szó — 30—600 líráig terjedő sírdíj fizetendő. Ezek a díjak többnyire a crematoriumban való elhelyezéseért fizetendők, melynek szebb és előkelőbb részei drágábbak. De az anyaföldre való elhelyezés is kívánható. Vannak aztán közös hamvsírok, ezekben a díj csak 7 líra 20 cent. A crematorium előtt terjed el egy négy mezőre elosztott kör területén a hamvak temetője (cinerario).

Az ossariumok.

A columbariumok, falba épített fülkés sírok módjára, vannak ossariumok, hova, persze kisebb fülkébe, azaz inkább fiókokba, exhumált csontok, földi maradványok helyeztetnek el. Messze és föld alatt is elterjedő falakban vannak a csontok sírjai. A nyílásnál, úgy mint a columbariumoknál van az elhunyt nevének bevésésére

rendelt márványlap. Az ily fülkék árában is természetesen nagy a különbség. A legegyszerűbbek 27—92 lírába kerülnek. A columbariumokba egy rendes 0.60×0.58 koporsó felvételére szánt fülke 307-, egy nagyobbé 0.66×0.64, 357 lírába kerül. *A friss sírok felett halmok nincsenek dívatban, a sírok majdnem egyenlők a föld színével.* Nagy áldozatot igényel még a gazdagabb embernek is a cimiterio monumentáléba egy temetés. Maga a normalis I. osztályu temetés 600 líra, egy sír 1200—1400 líra, biztosíték egy emlék létesítésére legalább 1800 líra. Most következnek a sok korlátozások. Nem állíthat kedveszerinti emléket, alakban, magasságban korlátozva van, köteles a sírt karban tartani stb. Még a sírt is csak a rövidre meghatározott órákban látogathatja.

A forró vérű olasz ezt minden zugolódás nélkül teljesíti, az intézkedésekért igen hálás. Viselete a hivatalokban, a temetőkben mintaszerű, csendes és méltó a kegyeleti actushoz. A gyászközönség a temetéseknél ünneplő ruhában jelenik meg. A koporsó előtt elhaladók zsidó a keresztény és keresztény a zsidó halott előtt kalapot emelnek. Akár csak nálunk...

Az *izraelita* temető a régi temető legszebb részében, de kis területet foglal el. A famedio nevű csarnok terrasse-áról pár lépcsőn lejutunk a zsidó temetőbe, mely belől elkülönítve nincsen és elkülönítve csak annyiban látszik, hogy az érintett csarnok alatt lévő fülke-sírok (columbarii) falai ép ott emelkednek. De tulnan úgy van ez a nem katolikusoknál is.

Érdekes, hogy a falakba helyezett fülke-sírok a zsidó temetőben is dívnek. A genuai zsidó temetőben például ilyeneket nem láttam, sőt ott nagyobb szabású kripták sincsenek, míg Milanóban néhány rendkívül szép és értékes sírbolt van. Az egyik plane goth stylben épült kápolna, teles-teli szebbnél szebb héber feliratokkal. De míg Genuában oly — igaz nem sok — síremlékeket is láttam a zsidó temetőben, melyek felett emlék gyanánt az elhunyt márványszobra, sőt allegorikus csoport áll, addig itt ilyen nincsen. Jól esett, hogy a keresztény városi tisztviselő több sír felett megjegyezte: »Nagyon gazdag család, de a szegényekért rendkívül sokat áldoznak«; vagy egy esetben »a legnagyobb jótévő Milanóban«.

Ha bent a temető területén a zsidó temető elkülönítve nincsen, az utról külön bejárata van a cziduk hadin házhoz, melyet a város építtetett. Az utról belépve egy nagy csarnokba lépünk. A jobb oldalon van a szertartási terem (Capella degli Israeliti). Közepén áll az igen magas fekete posztóval díszített lépcsőzetes katófalk, körülveve állandó kandelaberekkel és karvastagságú gertyákkal. Körös-körül az egész kápolnában fekete karosszékek vannak, míg fent a szószék áll. A gyülekező csarnok bal oldalán van a taharoh-szoba, oly esetekre való tekintettel, mikor a temetés nem a házból történik.

A sírok és helyek felett a város rendelkezik. Az igazgatás teendőit a város látja el. Városi szolga nyitogatta az ajtókat mindenfelé. Városi szolgák a sírásók, felügyelők stb.

Asszonyok és férfiak nincsenek külön sorokban eltemetve. A hitközség emberei — noha meglehetősen conservatív szellem uralkodik — ilyes szokásnak még hírét sem hallották.

A sírok ápolatnak. Erről a temetőbeli kertészek gondoskodnak. Áraik jóval nagyobbak, mint a mieink. Egyéb kerti díszítés olyan, mint a keresztény temetőben.

Héber fölirat egy sírról sem hiányzik, Genuában is igen kivételes eset, hogy az ily feliratok hiányzanak. De nem elégszenek meg a zsinagógai nevek és dátumokkal, hanem szép versek és többnyire idézetek díszítik az emlék különböző oldalait és helyeit.

2. A *Cimiterio Musocco* vagyis az új temetőről már megemlékeztem, a mikor az oda villamos vasuton történő temetkezésekről szoltunk.

Óriási terület ez, gyönyörű épülettel, melynek egyik felében a gazdasági, nyilvántartási hivatal, archivum, továbbá a halottas kamarák, bonczoló termek, a talált hullák kiállítására szolgáló, hermetikusan elzárt üvegrekeszek stb. vannak. A másik részen egy remek kápolna, melynek igen érdekes mozaik padlózata van. A temetőben exhumációk vagy egyéb oknál fogva visszamaradt különböző színű és feliratu sírkövek törmelékéből áll az, melynek minden részecskéjén egy-két betű olvasható.

E kápolnába nem viszik be a halottat, hanem requiemeket tartanak és miséket mondanak. Az egész oratórium és a berendezés művészi kivitelű.

E temetőben a zsidóknak cizduk-hadin házuk vagy egyéb épületük egyáltalán nincsen. A temetőhely pedig egyszerűen egyik szakasza a temetőnek, mely egyébként egyáltalán nincs elkülönítve. Csak a héber feliratu sírkövek és a szakaszt megjelölő oszlopös vastáblán e szó »Israelitici« vezeteli rá az idegent arra, hogy ez a rész zsidó temető.

A temető igazgatása itt is a városé. A temetkezési helyek azonban jelentékenyen olcsóbbak. A sírhelyek itt rendszerint *tíz évre* adatnak. Egy sír ára 60 líra 20 cent; ugyanez husz évre 110 líra és 20 cent. A szegények 10 év után exhumáltatnak és a maradványok vagy ossariumokban helyeztetnek el, ha van, aki a díjakat fizeti, vagy mélyebbre ásás útján eltüntetnek. Az új temetőben legfeljebb husz évre lehet sírt venni, a régiiben csak örökös sírhelyeket adnak el. A zsidók sírhelyei az exhumatótól való idegenkedésük folytán drágák. Az ingyenes sírhelyeken és azokon, melyekért fizettek ugyan, de sírköveket még nem állítanak, egyenlő és a temető által rendelkezésre bocsátott sírjelvények alkalmazandók. Az ily jelvények egyes szakaszokban különbözők. Legszebbek a fehér márványlapok (tavoletta di Carrara), mely csak a számot jelöli meg és a melynek ára 4 líra. Egy egyszerű vaskereszt felállításának engedélye — egy méter magas és 55 centiméter széles alapon — 7 lírába kerül. Husz évnél hosszabb időre e temetőben sírok nem adatnak. A síremlékek rendes magassága itt is csak egy méter és csak kivételesen lehet alapostul 2 méter magas. A díjtalan sírok felett emléket felállítani nem engednek, de beosztásuk folytán ez ugys lehetetlen.

A temető felülvizsgálja a síremlékeket tartósságuk, biztosságuk tekintetében és a meddig az alapot stb. helyesnek nem találja, addig a sírkő-kereskedő pénzét nem követelheti. Ez különben a monumentale temetőben is így van.

E részletek épen nem érdekesek, de felemlitem ezeket, mivel világot akarok vetni a mi kritikus közönségünk eljárására, mely a legkisebb és legjogosultabb korlátozás ellen elkeseredetten remonstrál.

A sírhely igénybevételére vonatkozó idő eltelte után vagy egyéb oknál fogva használhatatlanná vált síremlékeket a város a temető céljaira értékesíti. A síremlékek fenntartása alapítványszerűen biztosítható.

Érdekes még, hogy Milanóban a város szegénygyámoltó osztálya az ingyenes temetésekért a temetkezési osztálynak fizet, hogy a jótékonyági költségvetés ily módon tisztán kidomboródjék.

(Folytatása következik.)

H i r e k.

A harmadik czionista kongresszus.

Az új zsidó államalapítás rajongói ismét kongresszusra gyűltek össze Bazelen. Ez a kongresszus már a harmadik. Kedden, e hó 15-ikén nyitották meg. Már pár nappal előbb szép számmal jöttek össze a világnak csaknem minden részéből a kongresszus résztvevői és a lap tudósítók, akik 14-ikén a kaszinó kertben köszöntötték egymást. Igen sok köztük a fiatal ember, nevezetesen orosz, román és galicziai származású főiskolai diákság. Vallásos zsidóknak egyáltalán nem látszanak, ami legnyilvánvalóbb tanujele annak, hogy a czionizmus nem vallási, hanem nemzetiségi mozgalom. Jellegzetes ruhában mindössze 3 galicziai zsidót láthatni.

A kaszinó-kert épületén, melynek 1500 ember befogadási képességű terme lesz a kongresszus színhelye. Két fehér-kék lobogót lenget a szél; rajtuk egy-egy hatszögű csillag. Az érdeklődők lehetnek vagy másfélezen. Hivatalos képviselő, a kongresszuson szavazattal bíró azonban mindössze csak 250 jött együvé. Tehát vagy százszal kevesebb mint tavaly. A távolmaradottak között olyan nevek szerepelnek, minő: (Bernard Lázáré, Baharé (Páris), Bambusé (Berlin), Birnbaum dré (Bécs) stb. A bazeli főrabbi Kohn dr., valamint általában a svájci vallásosabb zsidók, kik kezdetben jó szemmel nézték a mozgalmat, ezuttal csakugy távol maradnak, mint az orosz zsidó papok, kik egy vilnai gyűlésükön elhatározták, hogy a zsidó nemzetiségi mozgalomban részt nem vesznek.

A kongresszust e hó 15-ikén d. e. 10 órakor nyitották meg. A kaszinó-kert díszterme zsufolásig megtelt, karzatán is ember-ember hátán szorongott. Laptudósító is több mint 90 van együtt. Az első nap mindjárt egy kis vereséget szenvedtek a vezetők, mert az ajánlott tisztviselői kart nem akarták egyhangulag megválasztani.

Herzl Tivadar dr., a zsidó állam legfőbb apostola, leglelkesebb bajtársa, Nordau Miksa s a czionista mozgalom más vezéreiből 10 óra körül érkeztek a terembe. Zajosan minden nyelven üdvözlöttek őket. A kongresszust Herzl dr. pontban 10 órakor nyitotta meg a következő beszéddel:

Tisztelt kongresszusi tagok! Mi, a zsidó nép képviselői, messze földről harmad izben jöttünk immár össze, hogy egy új életre kelni vágyó nemzet panaszait és kívánságait kifejtsük. A bazeli kongresszus és programja vigasztalás és remény a mi népünknek. Való igaz, hogy itt csak beszédeket mondhatunk, beszédeket telve sóhajttással. De a többi képviselői testületekben is csak beszélnek, meg újra beszélnek. Az ily helyeken való beszédek azonban a nép sorsára a legnagyobb befolyást gyakorolják. Erre való nekünk is ez a szószék, a bazeli kongresszus. Tanácskozásainknak nyugodtaknak és komolyaknak kell lenniök.

A zsidó nép javára akarunk munkálkodni. Ez jogunk. De kötelességünk is. Az elmúlt év termékenységgel áldotta meg munkásságunkat. Egy darabbal előbbre jutottunk.

Nem azért gyűltünk együvé, hogy egyes országok belügyeivel foglalkozzunk. Minden ilyen kísérlet hamis fogalmakat kelthetne szándékaink felől. Azért vagyunk itt, hogy tulajdonképpen népünk helyzetéről tanácskozzunk és hogy ép oly törvényes, mint emberbaráti megoldását készítsük elő a közvélemény nyilvános ellenőrzése mellett a zsidó nép sorsának.

Hogy a közös nehézségeknek az érdekeltek nemzetközi, önzértes eszmecseréje útján ily módon való legyőzése

a mai kulturember erkölcsi fölfogásával megegyeztethető, azt észre lehetett venni, midőn az orosz császár ő felségének békeajánlata az egész világot megörvendeztette. Mióta ez a javaslat tétetett egy év mult el. A béke eszmeje ki, a megvalósulás felé, megkezdte útját és már ez is nagyon sok, bárha: célhoz még nem jutott. Nekünk azonban ez a példa a türelem példájául szolgálhat. Ha

föld nagyjai lassu léptekkel haladva, belekapnak eszméik megvalósításába, mennyire meg kell nekünk szegény embereknek elégednünk avval, ha megállapíthatjuk, hogy egy kissé mégis haladunk.

Munkánkat tehát tántoríthatlanul kell folytatnunk, még akkor is, ha a lefolyt évről mozgalmunknak erősödése, tekintélyének és eszközeinek meggyarapodása nem volna is följegyezhető.

De, amint már említettem, ez az év a mi mozgalmunk szempontjából rossz nem volt. Jó esztendő volt. Elértünk egyet-mást.

Jelentékeny vívmány volt, mit ellenfeleink elferdítve hoztak nyilvánosságra, az, hogy a német császár ő felsége annak idején fogadta a cionisták küldöttségét Jeruzsálemben. Már maga az a tény, hogy a zseniális császár népeszménk felé fordította figyelmét, elég volna arra, hogy valamelyes bizalmat öntsön belénk. Sekélyes mozgalmakat olyan magas helyről nem szoktak észrevenni. De több történt a pusztá tudomásulvételnél. Nem valamely zsidó deputációt, nem valamely gyakorlati téren működő kolonizáló egyesület tagjait, hanem a cionista mozgalmat vezető bizottság képviselőjét fogadta a német császár. Mozgalmunk okait és céljait jól ismerte előre s a német császár ő felsége ez alapon az egész zsidóság számára emlékezetes napon jóakaró érdeklődéséről biztosított. Ezért neki minden igaz zsidó hálával tartozik.

Tisztelt kongresszusi tagok! Be fogják látni, hogy az illem parancsa az, hogy az ily viszonyok között történt jeruzsálemi fogadtatás boldog és jelentős tényét agitálásra ki ne használjuk. E végből tartózkodni akarunk attól, hogy hozzá bármily tekintetben vitát fűzzünk.¹ De örvendő háladatosságunk közepette egy dolgot mégis ki kell emelnünk:

Nagyrabecsült mozgalmunk tokéletes legalitása és lojális volta ezen esemény után mindenkorra kritikán fölül áll.

Természetesen a legfőbb súlyt arra helyezzük, hogy ezt az őszinteséget mindenekelőtt a török kormánnyal szemben hangsúlyozzuk és bizonyítsuk. Részünkről egyetlen lépést sem teszünk, mely a legtávolabbról is felkölhethné a szultánnak, Palesztina jogosult urának neheztelését. A török kormánynak mi a legnagyobb előnyöket akarjuk és tudjuk juttatni, ez okból tehát egészen nyílt lehet fellépésünk. Aki valahová belopódzik, rendszerint nem avval a szándékkal megy, hogy valamit odavigyen.² Ez volt jól érthető oka annak, hogy a Palesztinában most érvényben levő bevándorlási nehézségek előállottak. Mi nem idéztük őket elő; köztudomás szerint régebbi keletűek,³ mint a mi mozgalmunk. A bevándorlási tilalommal szemben való álláspontunk különben a következő:

¹ A császár szavainak közlése csak nem, menne vita számba; indiscretió, illoyalítás sem volna. Miért marad hát titok: mit mondott II. Vilmos? Szerk.

² Hisz ez valóságos denuncziálása azoknak a nagylelkű jóltevőknek, kik Palesztinában a zsidó kolóniákat megteremtették! Szerk.

³ Voltak tilalmak, igaz, de amelelt szépen folyt a gyarmatosítás ügye. Ahogy azonban megindult a politikai cionizmus, előszedték a rég feledésbe ment tilalmakat, ujakkal megtoldották és szigorították. Ezt semmiféle fortélylyal le nem tagadhatja. Herzl dr. Utalunk különben lapunk mai vezércikkére. Szerk.

Népet akartak letelepíteni egy országban anélkül, hogy az egész tervet előre megismerlették volna.⁴ Ha valaki éjnek idején, lopózkodva köszönt be valahová, nem szabad azon csodálkoznia, ha így kiáltanak feléje: »Megállj, ki vagy?« És annál rosszabb reá nézve, ha nem tud rá jól és világosan felelni. E végből mi *más-képen* cselekszünk. Szándékunkat világos nappal nyilvánítjuk, melyért hál'isten nem kell szégyenkeznünk és meg akarjuk szerezni a jóváhagyást, még *mielőtt* valahová bekaptunk volna. Mert nem csak azon mulik a dolog, hogy az embereket odahozzuk, hanem azon, hogy ott is fogjuk. Még pedig jó biztonságban.

Fájdalom, nagyon sok olyan testvérünk van, akiknek sorsa rosszabb már nem lehet s akik ezért mindenre ráállanak. De hogy a beteget egyik oldaláról a másikra fektessük, ahhoz fölösleges volt annyi ész, fáradság és pénz igénybevétele. Probáljuk meg inkább a gyógyítást. Ez olyan nagy cél, olyan okos és szembezőrkő, hogy titkos rugókat senki sem fog többé keresni. Nyíltságunk következtében nincs többé bizalmatlanság. Rá lépünk a tárgyalások terére, melyek elebb-utóbb eredményre fognak vezetni, ha csak egyértelműen járunk el és erőnket összefogjuk.

Ezen a kongresszuson tudvalevőleg még nincsen minden cionista képviselve. A mi mozgalmunk sokkal nagyobb, mint a mekkorának itt jelentkezik. A *régebbi fajta érdemes cionistáknak egy tekintélyes csoportja még távol áll tőlünk*. Hihetőleg a mi nézetünk számára meg fogjuk őket nyerni testvéri szeretettel. Eszmei különbség nincs közöttünk. A megvalósítás legjobb formáját közösen kell keresnünk.

Más cionisták pedig, nevezetesen a pénz dolgában leghatalmasabbak, teljesen egyetérténekel velünk, ha nem választanók a nyilvános megvitatás formáját. De ha eredményt érünk el, kétségtelenül velünk tartanak.

Minő legyen ez az eredmény? Mondjuk meg egy szóval:

Tőrekvésünk az, hogy a török kormánytól menedéklelet, a szultán fenhatósága alatt álló menedék helyet szerezzünk.⁵ Ha menedékleletünk meg lesz, melynek minden közjogi biztosítékunkat magában kell foglalnia, *csak akkor kezdhetjük meg a nagy gyakorlati értékű kolonizációt*. Ezért a menedékleletért nagy kedvezményeket fogunk közvetíteni a török kormány számára.

Az e végből szükséges megállapodásokhoz egy arra való *szerződőfelet* kell teremteni. *Ez a zsidó gyarmatosító bank*. Ha valaki még kétségbe vonná, vajjon a cionista mozgalom komolyan vehető-e, ime a zsidó gyarmatosító bank százezernyi aláírója megadta már rá a választ. Szibériából, Kína határaitól és a legdélibb Argentiniából, Kanadából és Transvalból érkezett a felelet. A gyarmatosító bank létezik.

A bank alapítása volt eddig a legnagyobb áldozat, melyre magunkat rászántuk. Emberek, kiknek soha semmi közük üzlettel nem volt, agitáltak bank-alapítás ügyében és a legfájdalmasabb gyanúsításoknak tették ki magukat. A munkát ma átadjuk a kongresszusnak, melynek számára biztosítottuk a cionista célokat szolgáló bankra való legteljesebb fölügyeletet. A kongresszus évről-évre választandó képviselő útján rendelkezni fog a bankkal. A részvénytőkéket *nem* használjuk földvásárlásra.

⁴ Ki akarta ezt? — Ujabb denuncziáció. Nem akart senki sem mást, mint a mit bevallott: otthont, új existenciát adni a vallásukért üldözötteknek. Szerk.

⁵ Micsoda phantasmagoria! Szerk.

A bank csak összekötő kapocs. A földvásárló társulatot csak a menedéklevél megszerzése után alapítjuk meg, természetesen sokkal nagyobb alaptőkével. Eme nagyobb követelmények megszerzése azonban már most biztosított-nak tekinthető, noha ma még erről többet nem beszélhetünk.

Tulságosan jóllakot fajlbelleink természetesen még mindig nem értenek bennünket. Annál jobban értenek népünk sok százezer szegényei és nyomorultjai, kik még az évi 50 krt sem tudják agitációink költségeire fizetni. Ők tudják máról és tegnapról, hogy az éhség hogyan fog holnap is fájni. De ők a legjobb cijenisták, mert még nem feledték el a régi hagyományokat, mert erős vallásos érzésűek és mert keserves a sorsuk. Sok oldalról rettentő dolgokat irnak. A zsidóság a nyomornak tomegszállója az egész világon elszórt sok filialéval. Ezek az elszomorító állapotok segítségért kiáltanak. A mély-séges mély nyomoruságból betegségek és erkölcsi züllés támadnak. Javitani kívánunk a helyzetet. Azt hisszük, hogy *szeretett földön egészséges munkával megtaláljuk a boldogulást*. A munka szerezze meg népünknek a hol-napi betevő falatot és a holnap becsületét, s a holnap szabadságát is.

Minden nemzet és minden felekezet felé szól kiáltá-sunk, hogy segítsenek. Kivülről csak erkölcsi támogatás kell. Van zsidó elég, aki bensejében velünk egyértelmű, de ezt még most titkolja. Aki tehát erkölcsi támogatást ki-ván nekünk nyújtani, mivel azt tudja, hogy tisztességes dologra vállalkozunk, az az ő hatáskörében hasson oda, hogy mozgalmunkról félreértések ne támadjanak. Ez az üdvös mozgalom különben felmondja a szolgálatot. Melyik igazszívű kívánja ezt?

Léteért, becsületeért és szabadságaért viaskodik itt egy nép. Fullasztó levegőjéből kikivánczik a napfényre. A zsidók mai állapotaiból három uton lehet kijutni. Az egyik a gyalázat és szükség közönyös viselése. A másik a fellázadás, szembeszállás a mostoha társadalommal. A mi utunk a harmadik, kik az erkölcsiségnak magasabb fokára emelkedni, jólétet terjeszteni, a népek érintkezése számára új utakat építeni és a társadalmi igazságosság előtörésének kívánunk rést nyitni.

Herzl drnak ezt a beszédét perczekig tartó taps követte.

Az elnökséget Herzl mellett, *Nordau* Miksa drból, *Gaster* dr. londoni széphard rabbiból és *Mandelstamm* tanárból (Kiev) állították össze. Alelnököknek ezeket választották: *Kohan-Bernstein* dr (Kiseneff), *Gottheil* tanár (New-York), *Wolfsohn* dr. (Köln), *Pineles* (Galacz), *Korn-heiser* dr. (Kolomea), *Bodenheimer* dr. (Köln), *Jaszínovszki* dr. (Warsau).

A jegyzők a következők: *Uzisikin* mérnök (Jelizavet-grad), *Niemirover* dr. (Jassy), *Haas* dr. (London), *Gottheil* tanárné, *Klee* dr. (Bonn), *Marmorek* Izidor dr. (Páris), *Ben Ami* és *Temkin* (Jelizavetgrad).

A délelőtti ülés végén megállapították, hogy 250 küldött vesz részt a kongresszuson, köztük 8 amerikai.

Délután bemutatták a mozgalomvezető bizottság jelentését, melyet következő számunkban ismertetünk.

A 16-iki ülés kezdetén nagy mennyiségű üdvözlő iratot mutattak be és megindították a mozgalomvezető bizottság jelentése fölött a vitát, melynek meglehetősen éles részei voltak. Egyik szónok *Mozkin* dr. (Berlin) azt mondotta, hogy nem hiszi, miképpen a cijenisták mostani vezetői céljuk elérését megérjék. Eddig még semmi pozitív dolgot nem lat. Az agitációt korlátozni kellene s a szegény embereknek meg kellene mondan, hogy még jó darabig kell szenvedniök, a szabadulás órája még sokáig

üt. *Herzl* drt is többen megtámadták, de ügyesen véde-kezik.

A részletekről és a kongresszus további tárgyalá-sairól legközelebb írunk.

— A király születésnapja. Ő felsége 69-ik szüle-tésnapja ájtatos imára és hálaadó istentiszteletre szöli-totta együvé felekezetünk hiveit. Zsinagógáink ajtajai országszerte megnyitak a nevezetes forduló nap alkalmá-ból s szöszékeikről és padsoraikból forró fohász eredt a mindenek urához, hogy nehéz sorstól látogatott királyun-kat tartsa meg továbbra is erőben, egészségben, nem csüg-gedő szívvvel, népei javára. A vidéki istentiszteletekről szóló tudósítások jobbára egybehangzóak, de különben is eddig csak szórványosan érkeztek be, s így is lap-zárta után. A fővárosi királyszületésnap i istentiszteletek-ről a következőkben adunk számot:

A *dohány-utcai* izraelita templomban rendezett alkalmi istentiszteleten részt vett *Adler* Lajos előjáró vezetése mellett a hitközségi választmány és képviselő, a *Chevre Kadisa* előjárósága, a fővárosi felekezeti jótékony intézmények és iskolák vezetői, a hitközség hivatalnoki kara, a fiúárva-ház növendékei stb. Az ün-nepséget *Lazarus* főkántornak kar kíséretében elő-adott zsoltár-éneke nyitotta meg. Az ünnepi beszédet pedig *Kohn* Sámuel dr. pesti főrabbi mondotta, a királyt dicsőítve, akit életének ezen lefolyt évében a legnagyobb csapás ért, de azt is csodálatot keltő erővel viseli. Majd arról beszélt, hogy a szeretet, mely a multban a kirá-lyunknak jutott osztályrészül, most felséges férje felé fordult és fokozott mértékben övezi őt körül. A beszéd, melyhez pompás ima fűződött, igen nagy hatást tett. Az ünnepséget *Steiger* Lajos dr. hitközségi titkár király-hymnusával rekesztették be, amelyet *Jókai* Mór szöve-gére írt.

A *budai hitközség* Ő Felsége születés napja alkalmából ünnepélyes istentiszteletet tartott főtemplomá-ban, melynek ünnepélyes színezetét a helybeli jótékony egyesületek diszszáslói és képviselői emelték. Az ima-részeket *Goldberg* Rafael dr. főrabbi az énekszámó-kat pedig *Weisz* Ede főkántor és a főtemplomi énekkar látta el.

Az *óbudai izr. hitközség* imaházában f. hó 17-én este ünnepélyes istentisztelet volt, szépszámu közönség jelenlétében. Az ünnepély fénypontját *Adler* Illés dr. főrabbi gyönyörű beszédje képezte, melyben hazafias hévvel párosult ritka szónoki tehetségével buzditotta a hivet a magyar király és a magyar haza iránti szeretetre és odaadó hűségre. Az alkalmi énekeket *Basser* József ujonnan megválasztott főkántor a templomi énekkar kíséretében adta elő.

A *pesti orth. hitközség* is ünnepi istentiszte-letet tartott zsinagógájában, melyen a hitközség vezetői és nagy közönség vett részt.

Az *újpesti hitközség* fényes istentisztelettel ünne-pelte a király születésnapját. A nagy hatású ünnepi beszédet *Venetianer* Lajos dr. mondotta.

Debreczenben nagy fénynyel ünnepelték augusztus 18-át. A zsufolásig telt templomban először a Ma-tovu imát, azután több zsoltárt énekeltek. Utána *Krausz* Vilmos főrabbi emelkedett szellemű ünnepi beszédet mondott. Majd a tórákat emelték ki s imát mondtak a királyért, mit a tórák visszahelyezése követett. Az ünne-pséget a Hymnusz eléneklésével rekesztették be.

Alsó-Lendván ünnepi istentisztelet volt a király születésnapja alkalmából. Az ünnepi beszédet *Rudolfer* Antal dr. rabbi mondotta, aki ezután a nyitott szentírás-

tartó előtt a királyért és a hazáért imádkozott. Az ünnepély a Szózat elénekklésével kezdődött és a Hymnus elénekklésével fejeződött be.

— **Uj zsidó szekta.** Szabad Izraelnek, amelynek akaratlan fiaskóját az »Egyenlőség« kétségtelenül sietette, követője akadt. Már megint egy új szekta jelentkezik, amelynek céljai egyelőre ismeretlenek, de nem lehetetlen, hogy itt is a kóser hus-mérési jog megszerzése a legfőbb hitelv. Legfőbb hitelvnek, természetesen, nem ezt vallják, de a circumcisio mellőzését. Egyebekben elfogadják ünnepnek a szombatot — ami Szabad Izraelnek nem kellett — és a szertartásokon lényegesebb változásokat tenni nem kívánnának. A circumcisio mellőzése új szekta alakításának alapjául nem fogadható el, mert hiszen ma már vannak orthodox hitközségek is, melyeknek egyes tagjai családjában a circumcisio elmaradt. Hiba és baj, hogy így van, de új szekta alakítására ez jogalapul nem szolgálhat. A miniszter, kihez az új szekta alapszabályait benyújtották, hihetőleg szintén így fog dönteni.

— **Adat a két zsidó hitfelekezet teoriájához.** A volt huszti gaon kimondotta resposumaiban, hogy congressusi hitközségben működő metszőt orthodox hitközségben alkalmazni nem szabad. Ez mindenestre egy nagyon türelmetlen nyilatkozat s azonfelül semmivel sem indokolható, mivel a congressusi hitközségben működő metsző eredetileg ugyanazon tanulmányokat végezte, mint az orthodoxbeli. A metsző teendőinek nincsenek külön congressusi és külön orthodox hitközségi szabályai. Az orthodoxok mindamellett abban is orthodoxok voltak, legalább Magyarországon, hogy a congressusi hitközségben alkalmazva volt metszőt be nem vette a természetük. Most azután előállt a kis högyészi orthodox hitközség s a bonyhádi congr. hitközség sakterát, a huszti gaon ellenére, megválasztotta metszőnek és előimádkozónak. A szóban forgó sakter állását már el is foglalta.

— **Alapítványok.** A nagykanizsai hitközségnél *Elek* Lipót nagybirtos elhunyt neje szül. *Weisz* Szidónia emlékére 1000 frtos alapítványt tett. Ugyanezen családból néh. *Weisz* Manóné szül. *Blau* Mina nevének megörökítésére ennek fia, *Verő* Henrik s unokái. *Elek* Ernő és *Elek* Géza szintén 1000 frtos alapítványt alkottak. A két alapítvány iskolai és kegyeleti célokra szolgál.

— **Rabbi beiktatás.** *Rosenberg* Fülöpöt a baziniak új rabbiját a napokban iktatták be állásába. A pályaudvaron a hitközségi képviselő és *Wilhelm* dr marosvásárhelyi rabbi várták az érkező papot, kit kartársai magyarul köszöntött. A válasz szintén magyar nyelvű volt s *Rosenberg* rabbi azt hangsúlyozta benne, hogy a végvidéken igyekszik majd nemzeti föladatait is teljesíteni. A pályaháztól a templomhoz hajtottak. Itt megtörtént a tulajdonképeni beiktatás s az új rabbi elmondta szép szószékfoglaló beszédét, amelyben kijelentette, hogy felekezeti párthoz nem csatlakozik, (a hitközség különben *orthodox*) saját vallásos meggyőződését követve, hirdeti az egy Isten szavát és a béke és az egyetértés áldásait. A papiktatás után esküvő volt, az új pap esküvője, aki elhunyt elődje leányát vette feleségül.

— **Inasok otthona.** A németországi zsidók közt kézmivességet terjesztő egyesület kolni fiókja a napokban nyitotta meg az ottani inasok otthonát, amelynek építése 70.000 frtba került. Az új épületben 50 inas számára van hely. A bérelt helyiségekben azelőtt csak 18-at lehetett elhelyezni.

— **Gyászünnepély.** Néh. *Chorin* Áron, hirneves aradi főrabbi emlékének tiszteletére, a héten, mint elhalálózása

évforduló idején, az aradi zsinagógában emlékűnnepélyt tartottak.

— **Nagy adomány.** *Schiff* Jakab dr, a híres amerikai filantrop, a newyorki howard egyetemnek a zsidó tudományok ápolására 40,000 dollart ajándékozott.

— **Kitüntetések.** *Derenburg* Hartwig párisi tanárt, a de l'institution publique tisztjévé nevezték ki. — *Sobernheim* W. dr. berlini spanyol konzulnak a spanyol Katolikus Izabella-rend lovagkeresztjét adományozták.

— **Igazságügyi tanácsosok.** *Kempner* és *Samter* berlini ügyvédek igazságügyi tanácsosokká nevezték ki.

— **Halálozások.** *Deutsch* Lipót magánzó, *Deutsch* Izidornak, a barcsi hitközség elnökének és takarekpénztári igazgatónak édes apja, f. hó 15-én, 77 éves korában, Nagy-Kanizsán elhunyt.

Hirschler Antal, Nagy-Kanizsának egyik régi előkelő iparosa, f. hó 16-án, 74 éves korában jobblétre szenderült. F. hó 18-án nagy részvétellel temették.

Erdős (Engelman) Herman, a dicső-szent-mártoni hitközség és anyakönyvi kerület, valamint az ottani tanoncziskolának elnöke, f. hó 16-án, 55 ik életében elhunyt. Tekintélyes társadalmi állása volt s a tisztelet, melyet kivívnia sikerült, a f. hó 17-iki temetésen nagyon megkapó módon keresett megnyilatkozást.

— **Hymen.** *Moskovits* József dr nagyváradi gyártulajdonos eljegyezte *Loewy* Lipót dr. pécsi tb. főorvos és hitközségi volt alelnök kedves és művelt leányát, Anna kisasszonyt.

Darvas Samu, ó becsei hitk. titkár és tanító szép leányát, Ilonka kisasszonyt, eljegyezte *Berger* Károly bácsmártonosi kereskedő.

— **A zsidó több adót fizethet** czimű hírünkre, mely arról adott számot, hogy a bajai adókvetésnél a kincstár képviselője milyen adózási elvet talált föl, újabb nyilatkozatot kaptunk, még pedig annak a nyilatkozatnak czáfolására, melyet a kincstári képviselő igazolására *Schön* Antal bajai nagykereskedő küldött be hozzánk. Ezt az utóbbi nyilatkozatot *Stein* Adolf bajai cipész-mester írta, akivel szemben — állítása szerint — a kincstári képviselő a panaszt új adózási elvet hangoztatta. A nevezett azt is megírja, hogy *Schön* Antal ur a szóban forgó adótárgyalásnál nem volt jelen, a történetekről tehát közvetlen információja nem is lehet. Kiadjuk ezt a czáfolatot is és várjuk a kincstári képviselő ur nyilatkozatát.

— **A tripolisi zsidók száma** mintegy 14.000. Főfoglalkozásukat a lakatos mesterség és otvósság képezi, de van közöttük sok vasöntő és lábbeli készítő is. A kereskedelem nagy része is az ő kezükben van és a vendéglős ipart is ők üzik. A zsidó vallású lakosok külsőleg semmiben sem különböznek a benszülött araboktól, csupán hogy asszonyaik fátyol nélkül járnak Szombaton az üzlet teljesen nyugszik Tripolisban. A zsidóknak 20 zsinagógájuk van ott, és számtalan imahelyük. A tripolisi zsidók általában szegények és csak kevés jobb modu van közöttük.

— **Collegio Rabinico Italiano.** Az olasz zsidók rabbi-szeminariumát Florenczbe helyezték át. Egyik elhunyt tanára *Racah* helyébe *Elbogen* Ismer dr., boroszlói tanárt hívták meg, a ki még aránylag fiatal ember s az orthodoxabb irányhoz huz. Az intézet javára sűrűn folynak be adományok a külföldről is. Így legutóbb *Mocatta*, az ismert angol filantrop 4000 font sterlinget juttatott az intézetnek.

— **A párisi Alliance israelite universelle** új iskolaépületében (ecole normale) zsinagógát rendezett be, melyet *Zadoc Kahn* a múlt héten avatott föl

— **Ophir aranyország**, melyből Salamon király az ő híres templomához szükséges aranyat hozatta; hír szerint régen ismeretes. *Schlechter* dr. angol archeologus és Afrika-utazó ugyanis nemrég a kafferek-lakta Monomotapában (Afrika déli részén) ősrégi aranybányával fedezett föl, amelyek környékén számos rom, művészi faragású csatornázások és az aranymósáshoz és tisztításhoz szükséges más berendezések vannak. Az összes építkezési maradványok háttározott semita, illetőleg fönikiai jellegűk. *Schlechter* dr. a bányaművek körül a napimádók istentiszteletéhez szükséges felszereléseket is talált, amelyek fönikiai és más semita törzsektől eredőknek látszanak. A romokat *Schlechter* dr. 3000 éveseknek állítja.

* **Dr. juris. Adolfo Roth**, »Bolsa de Comercio Buenos-Ayres«. Elvállal megbízásokat jogi, kereskedelmi és szabadalmi ügyekben.

* **A Dreyfus-ügy.** Már sok igazságtalan és téves ítéletet hoztak, de tán a világ létezése óta nem képes a történelem egy oly tragikus és politikai viszonylattal ekkép összefüggő, összehasonlítható és a nagy világhatalom összes tényezőit ekkép kompromitáló ügyet felmutatni, mint a Dreyfus ügy.

Boszu, irigység, hazugság, hamisítás mind egy csoportban, elképzelhetetlen fondorkodások, összejátszások a vezérkar és pártjuk részéről, kitartó buzgalom, önfeláldozó beavatkozás az igazságért Zola és Franciaország jobbjaik részéről. — Lehetetlen az olvasónak ezt mind emlékeztetében tartani, de sikerült az egész ügynek összes fázisaiban az összes tényezőket mint revizionistákat, revizioelleneseket, a hadügyminisztereket és a vezérkar tisztjeit, a borderaut, Dreyfus leveleit, az első hadbírósgót, a lefokozást, az ördögszigeti börtönt, Paty de Clam dictált jelentését, Piquart párbaját, Henry öngyilkosságát, a Brisson miniszteriumot, tárgyalási jeleneteket, a Zola, Piquart és Eszterházy pörben, semmitőszéki tárgyalás és sok más az ügyet érdeklő jeleneteket egy csoportban több mint 300 érdekes fényképben a teljes leírással egy nagy oktáv albumban összefoglalni és ez a *Párisi Nagy Aruházban*. Budapest, 1 frt, vidékre előleg 1 frt 20 kr. beküldésével bérmentve megküldve, megkapható.

Köszönetnyilvánítás.

Ama súlyos veszteség alkalmából, mely családunkat a bekövetkezett haláleset által érte, a részvét oly nagy mérvben nyilvánult, hogy igazán képtelenek vagyunk a hála adóját külön-külön leróni.

Ez úton fejezzük ki tehát hálás köszönetünket mindazok irányában, kik a nehéz megpróbáltatás óráiban részvételükkel iparkodtak fájdalunkat enyhíteni.

Budapest, 1899. augusztus 18.

FÜRST JAKAB és családja.

A pozsonyi orth. izr. hitközség által fentartott kereskedelmi szaktanfolyammal egybekapcsolt nyilvános

Polgári fiuiskolánál

a tanulók fölvétele

augusztus 29-én kezdődik.

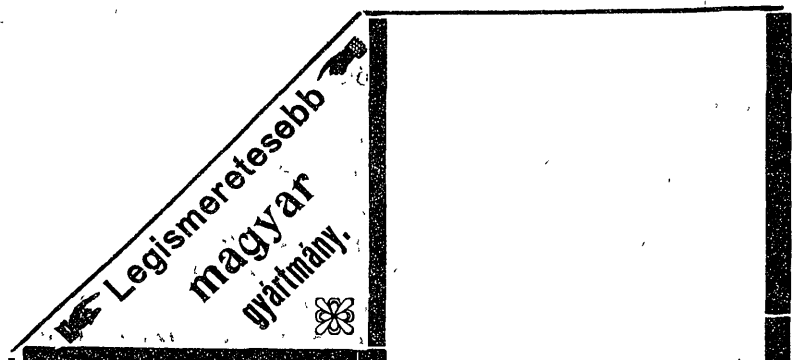
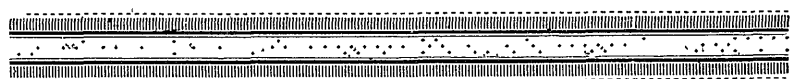
Elhozandó okiratok: Születési-, iskolai- és újraoltási bizonyítvány. — Vallás-erkölcsös nevelés 15 elismert sikerrel működő szaktanár és tanító által. — Alapos előkészítés különösen felsőbb kereskedelmi iskolák és üzleti irodák számára.

Bővebb fölvilágosítással vidéki tanulók czélszerű és megbízható elhelyezésére nézve is készségesen szolgál az iskolaszék megbízásából:

Oesterreicher M.,

igazg. tanár

POZSONY, Hosszu-utca 25. szám.

Gőzcséplők

Minden az összes gazdasági gépszakmába vágó felvilágosítással és tanácsokkal, ugyszintén

általános árjegyzékkel vagy részletes

költségvetéssel,

szívesen és díjmentesen szolgál.

Első Magyar Gazdasági Gépgyár

részvény-társulat.

Gyártelep: Budapest, külső váci-út 7. szám.

— Czimre ügyelni tessék! —

A miskolci izr. hitközségtől.**Pályázati hirdetmény.**

A miskolci izr. hitközség jövő évi január 1-től kezdődőleg három éven át bérbeadás esetleg kezelő-vállalkozó útján kívánja gabellajövedelmét (vágatási-díj és húskrajczár) hasznosítani, mely célból ezennel pályázat hirdettetik.

Ennélfogva felhivatnak mindazok, kik ezen javadalmat bérbevenni, vagy ennek önálló kezelését elvállalni hajlandók, miszerint 6000 frt (hatezer) bérpénzzel ellátott ajánlataikat kellően lepecsételt borítékban folyó évi október 1-ig alólírott előjárásnál nyujtsák be.

Később beérkező, avagy utóajánlatok figyelembe nem vételnek.

Bérbeadás esetére kikiáltási ár 22,000 frt.

A hitközség fentartja magának azon jogot, hogy a beérkezendő ajánlatok közül szabadon választhasson.

Részletes feltételek a hitközség jegyzői hivatalában megtudhatók.

Miskolcz, 1899. évi augusztus 1-én.

Az elnökség.

A gyulai izr. iskolaszéktől.**Pályázat.**

A gyulai izr. iskolánál ideiglenes tanítói állásra pályázatot hirdetek. Ezen állás javadalmazása a folyó évi október 1-től 1900. évi július 1-ig terjedő időre, betudva a lakáspénzt, 520 frt. Az állás folyó évi október hó 1-én foglalandó el.

A pályázni kívánó okleveles tanítók szabályszerűen felszerelt kérvényüket folyó évi szeptember 1-ig az izr. iskolaszékhez címezve alulírotthoz küldjék be. Személyes bemutatkozás előnyös.

A most ideiglenesen betöltendő állás a jövő évben betudva a lakáspénzt évi 700 frt javadalmazással esetleg véglegesen üresedésbe jon

Gyulán, 1899. augusztus 17-én.

Dr. Berényi Ármin,
iskolaszéki elnök.

A csongrádi izr. hitközségtől.**Pályázat.**

A csongrádi izr. hitközségnél elhalálozás következtében megüresedett שמש állás f. évi szeptember hó 1-én betöltendő.

Évi javadalmazás 600 korona (hatszáz) ליל שחיטה szabad lakás és a szokásos mellékjövődelem Pályázóktól megkívántatik, hogy megfelelő előimádkozó שוחט שוחט ובורה וקורה legyen.

Felhivatnak mindazok, kik ezen állást elnyei óhajtnak, hogy képesítésüket, életkorukat, családi állapotukat és szigorú valláserkölcsei előéletüket hitelt érdemlőleg igazoló okmányaikat minél előbb alulírt elnökséghez beküldeni sziveskedjenek.

Próbaelőadásra csak a meghívottak bocsáttatnak és az utiköltség kizárólagosan csak a megválasztottnak térítettik meg.

Csongrádon, 1899. augusztus 8.

Az izr. hitközség előjárósága.

HIRDETÉSEK.

Telefon 62-79.

LEGUJABB
סדרים שליתם
מחזורים
לראש השנה
IMÁDSÁGOS KÖNYVEKET
ÉS SZERTARTÁSI ÖZIKKEKET
legjobb minőségben szállít
SCHWARCZ IGNÁCZ könyvkereskedése
Budapest, VII., Király-utca 3.
Árjegyzék ingyen és bementve.
אתרוגים לולבים והדסים

Vidéki joghallgató,

ki tanulmányait a fővárosban akarja folytatni, beszél németül, tanít francziát, a héberbeñ is jár-tas, gimnazista vagy realista mellé mint nevelő vagy tanító, — mely minőségben évek óta siker-rel működik, — előkelő izraelita családhoz ajánl-kozik. — Czim e lap kiadóhivatalában.

III. éves tanítónőképezdész.

Vallásosan nevelt, szerény igényű vidéki leány, elemi iskolai leányka mellé mint háztanítónő, vagy felsőbb iskolai növendékhez kisegítő-társ-nőül ajánlkozik olyan izraelita családhoz, a hol teendői mellett tanulmányait a budai állami tanító-nőképezdében folytathatja. — Czim e lap kiadó-hivatalában

Sikkes egyenruhákat

tábornokoknak, tiszteteknek,
önkénteseknek, csendőrségnek, rendőrségnek,
tűzoltóknak, pénzügyőröknek
és **anyakönyvvezetőknek készítenek**

BLUM ÉS TÁRSA

szerb király udvari szállítók

és Ő cs. és kir. Fensége JÓZSEF főherceg udvari szállítói.
Budapest, IV., Sütő-utca 2. szám (Szervita-tér sarkán).

Arjegyzékek készséggel küldetnek.

! Pontos ezimre ügyelni tessék! *

Alessandro di S. Levi Triest.

אתרוגים לולבים הדסים
פאן פארגא אונד ארץ ישראל.

Auf Verlangen Preiscourant.

כשר VENDEGLŐ.

SCHWARZ J. H. volt rabbi, ajánlja a VII. ker.,
Erzsébet-körút 8. szám alatt, a »New-York« palo-
tával szemben levő, a mai kor igényeinek megfelelően
berendezett

== כשר vendéglőjét. ==

Ízletes ételek- és kitűnő italok jutányosan kaphatók.
Alkalmas időben **kertihelyiség** is áll a t. cz. közönség
rendelkezésére.

Most jelent meg!

Második bővített kiadásban, csinos kiállításban és
tetszetős alakban

„MIRJAM“

IRTA:

DR. KISS ARNOLD

VESZPRÉMI FŐRABBI

Remek nyelvezettel nők számára írott
magyar nyelvű zsidó

Imádságos Könyv.

A r a:

Vászonkötésben	2 frt 50 kr
Bőrkötés	3 „ 50 „
Csontutánzatú díszes kötés	5 „ — „
Legfinomabb bőrkötés	6 „ — „

Kapható:

KÖVES ÉS BOROS

könyvkiadóhivatalában Veszprem-ben.

SCHWARTZ IGNÁCZ

könyvkereskedésében Budapest, Király-utca 3. szám

és minden

hazai könyvkereskedésben.

A POZSONYI

Kereskedelmi Akadémia,

melynek végbizonyítványa

egy évi önkéntesi

katonai szolgálatra jogosít

és melynek eddig végzett tanulói legelső rendű keres-
kedő, gyári és bankári czégeknek vagy közhivata-
lokban és a mezőgazdaságban nyertek alkalmazást,
1899. szeptember 1-én XV. évfolyamát nyitja meg.
Az intézetet a múlt iskolai évben 243 tanuló látogatta,
köztük 196 vidéki, kiknek **jó családoknál való**
elhelyezése ügyében az igazgató készséggel jár a
szülők kezére.

Minden iránt tájékoztató évi jelentés levelező-
lapon, is kérhető.

Pozsony, 1899. július hó.

Jónás János,

igazgató.

A kitért zsidó.

Dr. Jellinek Adolfnak »A zsidó európai közmondásokban« című könyvéből.

»Miez okovany, villk chovany,
Zyd chrzczony prejjaciel jedunny malo varte.«

Szelidített farkas, kikeresztelt zsidó,
Forrasztott kard s békélt barát nem sokra tartandó.

Ezzel a lengyel példaszóval összevág három német meg egy cseh közmondás. Ime a németek:

1. *Wer ein alt Juden toufen wil,
Der verliust des ioufen viel
Er mag in Tufes noch so basz,
Doch zikt er nach dem alten Fass.«*

Ki megkeresztelni a vén zsidót szánja,
Keresztvizből jó sort vesztegethet rája;
Fürösztheti benne fejétől a lábáig;
Régi hordó szaga róla le nem ázik.

2. »Getaufte Jud Kikeresztelt zsidó
thut selten gut. Ritkán teszi, mi jó.

3. »Die (ungetauften) Juden verkauften Jesum Christ;
wär er auf der Erden, er würde von den getauften Juden
aber verkauft werden.« — A (ki nem keresztelt) zsidók
eladták Jézus Krisztust, de ha most is élne, újra el-
adnák a kikeresztelt zsidók.

A csehek azt mondják:

»Mit dem getauften Juden nur wieder in's Wasser!«

— A kitért zsidót vesd csak újra vízbe.

Tehát három nemzet, melyeknek bizony volt alkalmuk megfigyelni a zsidót, aki olyan nagy számmal lakott köztük, a példabeszéd ítélkezésével őszintén megvallja, hogy a zsidó keresztisége nem eredményez újjászületést és a neophytában való változást. A nép tudta ezt, a tapasztalás újra meg újra bizonyította és a társadalom magasabb rétegeiben mégis akadtak keresztények, kik egy-egy zsidó megtérítésére jutalmat tűztek ki. A térítő társaságok évente mennyi angol fontot vesztegetnek el, hogy az egyház számára egy zsidó-katolnai existenciát megszerezzenek! A zsidónak, akiben az értelmi működés tulnyomó, a keresztény mythologia soha sem fér a fejébe, sőt a zsidó szellemmel ellenkeznek a keresztény dogmáknak Hegel, Schleiermacher és Schelling által eszközölt bölcséleti átdolgozásai is (Umdeutung), melyek az egész pozitív keresztény tartalmat részre szedték és széthonzolták. Azon történeti tényről, hogy a zsidók a keresztény dogmatikával szemben olyan szívós ellenállást fejtettek ki, s fejtenek ki, mostanában Tito Vignoli, híres olasz gondolkodó foglalkozott, aki »Mito e Scienza« cz. legújabb művében nem egy nagyon jelentős lapot írt. Álljanak itt izelítőül a következő sorok:

»Krisztus tanait helylyel-közzel már Izrael bölcsői tanították, és Hillel és Gamaliel iskolája erkölcsileg bizonyára nem állott az övének mögötte, amint ez a talmudi tradíciókból, sőt magának az apostolok történetének némely célzásából is kivüláglik. A kereszténység elejének tehát tisztán semita eredete van, semita fejlődése és tanai egyik semita származású népből és ezen népnek egyik fiától eredtek. És minő fenséges tan volt ez. — És a semita faj még sem lett kereszténynyé, sőt még ma is, mikor e tanok feltűnésének annyi századja múlt, tiltakoznak ellene a szemiták. Szembeötlő egy jelenség!* És e tanokat melyik faj fogadta el és lett a tulajdon-

képpeni kereszténynyé? Azon faj, mely psychologialag a világon valamennyi közül leginkább volt teremtvé a bálványimádásra (de a bálványimádás aesthetikai értelemben, s nem mint közönséges fetisimádás értendő): a mi európai áriai törzsünk! És miért?

»A keresztény tan, amint azt, alig születvén meg, az egyház tanítói, kik az áriai művelődésben és az áriai hitelvekben otthonosak voltak, tovább képezték, olyan észmét foglalt magában, mely a szemita szempontokkal abszolút ellentétben állt és ezen egész nép előtt mind a mai napig érthetetlen is maradt. — ez az észme az, hogy Krisztus ember és istenfia létére maga az isten volna. A szemiták szemében az isten az egész teremtésnek fölötté olyan magasan áll és az ember kicsiny voltahoz mérten olyan roppant fenséges és örök, hogy őt emberre tenni, nem csak átokra méltó istenkáromlás lett volna, hanem róla egyuttal valami esztelenségnek és épenséggel nevetséges valaminek állítása. Ezért szellemének minden erejével visszautasította az ilyen tant; inkább elvileg minden tája felé, hogysém annak alávesse magát. Ez a tulajdonképpeni oka annak, hogy a kereszténység a szemita fajba nem eresztett gyökeret, és nem fog eresztetni soha.«

»A szemiták, kik kitartóan ragaszkodtak a régi hithez és a kereszténységet azon szervezetben, melyet a mi fajunktól (szerzőtől) nyert, visszautasították, mi hivatást töltöttek be a világtörténelemben? Az izraeliták a népek közt való szétszórásuk daczára mindenesetre megőrizték a legtisztább egységes és szellemi istenfogalmat és a civilizáció ezen rationális istenfogalomért nagy hálával fog nekik adózni, mihelyt az emberek az ő tudományos tartalmukkal jobban összebarátkoznak, amint-hogy mind e mai napig közülök nagyon sokan sok érdemet szereztek maguknak a tudományok minden ágában.«

A phsychologiai és ethnologiai szempotnak, melyekből Vignoli ur fejtegetéseiben kiindul, nagy része lesz abban, hogy a zsidók általános megtérítésének álmoképet szétoszlassa. Mert az áriai keresztény világban, ahol az inkarnációk olyan nagy szerepet játszanak és az istenségek emberi alakot öltenek, a zsidó mindig idegennek fogja magát érezni és az etikát valóban nem kell az egyház alapját képező könyvekből eltulajdonítani. Igen, én ismétlem, azt, amit már évekkel ezelőtt, mikor a Brandenburgben ülésező evangélikus konzisztorium egy leiratában a zsidóság hívőit, mert Berlinben néhány keresztény a zsidó hitre tért, mélyen megsértette, nyilvánosan kihirdettem: a zsidók, az egyedüli jó keresztények, akik az evangélium tanait követik, midőn megbocsájtanak ellenségeiknek, velük szemben haragot nem tartanak, ha szerét tehetik, jót tesznek velük s a mit már az első kereszties háboru idejében egy hirneves tanító megtett, imádkoznak értük istenükhöz. A zsidó igazán türelmes is, mert minden nemzsidót a maga szája ize szerint hagy üdvözülni és a kereszténységet a népek vallásos fejlődésében való haladásnak tekinti.

Mind a két nagy zsidó bölcselő, aki a kereszténységnek igaz helyét az emberiség vallásos háztartásában kijelölte és Lessing előtt réges régt állította, hogy a kereszténység fontos momentum az emberi nem fölnevelésében, a kereszties háboruk idejében élt, melyek kelet és nyugat népeit és vallásait közelebb hozták egymáshoz és a különböző vallások feletti szemlélődésekre buzdi-

sabb dogmája a nevelés és megszokás folytán rád nézve könnyen hihetővé vált és nem adott okot a meggondolkozásra, ellenben mások, kik az egyházon kívül állanak, kénytelenek az ellen eszük minden erejével és a természet megfigyelésének alapján prótesztálni; nem tarthat a azt hihetőnek egy zsidó sem.

* Mozes ben Nachman már 1263-ban egészen szabadon így nyilatkozott I Jakab, Aragonia királya előtt: »Felség, te keresztény vagy, keresztény férfinak és nőnek fia és mindig csak a körülötted levő papokat és rendeket hallottad, úgy hogy az egyház legfonto-

tottak. Mig a »háromgyűrű«-ről szóló ismert mese mint a három monotheisztikus vallás szimboluma, a hitvallások egymáshoz való viszonyának lényegét és főkérdését függőben hagyja; addig Juda Halévi és Mozes ben Maimon szabadon és nyíltan vallották a kereszténység és izlamizmus világtörténeti fontosságát.

Az általános térítési buzgalom örökre oda, és Izrael azon fiai és leányai, kik a jelenben lépnek az egyház kebelébe, más mértékkel mérendők, mint azok, akik ezelőtt szakadtak el a zsidóságtól. Hanem az utóbbiak történetét, vagyis a görög és római uralom korában, a kereszténység szereplésének elején és küzdelmeiben, a már megerősödött és uralomra jutott egyház idejében és a középkorban elszakadt zsidókét, egyszer csak meg kell írni, és ha az meg lesz írva, annak a zsidók és keresztények közti érzetek mérlegelésére és a hagyományos ítélkezések helyreigazítására bizonyára lesz befolyása. Ki fog tűnni, hogy a nép kozmondása népies módon a történeti igazságnak adott kifejezést, hogy az egyház zsidótérítések által sem tekintélyben sem hatalmában nem növekedett és hogy a zsidókat elszakadt testvéreik sok fájdalommal sujtották, mert nagyjában kitért zsidók voltak azok, akik a zsidó imádságokat embergyűlölőknek denuncziálták és a zsidó irodalmat a keresztények elé mint a népgyűlölet forrásait állították s akik majd okozták, majd szították azon nyilvános vallási vitákat, melyek bár Heine által megecsatoltattak, mégis sok búval és bánattal, félelem és aggodalommal töltötték el a zsidók szívét.

Nincs azon mit csodálni, hogy az elszakadt zsidókat és denuncziánsokat már a régi héber irodalom egynek vette. Ők gyűjtötték össze azon adatokat, melyekből Rohling tanár még ma merit, hogy a héber irodalom alapos ismerőjének lássék, hogy a jámbor, nemes és a talmudban jártas Dehtzsch tanár ellen fölléphessen.* A zsidó népnek ezen hűtlen fiai közül néhányan ellenséges szándékkal léptek fel előbbi hitrokonak ellen, mások égő szenvedélyvel munkáltak új hitük érdekében, hogy régi vallásukról megfélemlítsenek, mert már a német példaszó is azon csipős megjegyzésre fanyalodik, hogy: »Frisch getaufte Juden, und neugebackene Barone erkennt man an dem Tone.« Most keresztelt zsidóra s újdonsült báróra szaváról reismersz te nyomban.

Igy beszél Llorente a spanyol inquisitőről irt könyvében, hogy a püspokok, akik elébb zsidók, vagy zsidó származásúak voltak, az eretnekeket legbuzgóbban és legtüzesebben üldözték, valószínűleg azért, hogy zsidó eredetük miatt bocsánatot nyerjenek, vagy hogy hitbuzgóságukban senki se kételkedjék. De semmi esetre sem hallgathatjuk el, hogy akadtak kivételek is és hogy nem egy kikeresztelkedett zsidó figyelmeztette régi hitrokonait a veszélyekre, védte szorongatásuk idején és ha szerét tehette, titokban pártfogójukként mutatkozott. Így például az általam közzétett Péter legendának, mely szerint az apostol az ifjú krisztus-községhez azért csatlakozott, hogy a zsidók védelmére és javára befolyást nyerjen és Jézus nevében hirdesse, hogy Izrael fiaival szemben minden ellenséges szándékról tegyenek le, — azon történeti magja van, hogy a zsidók színleg csatlakoztak az egyházhoz, hogy igazi hitrokonaiaknak megszabadítóivá lehessenek a nagy veszélyben.

* Az örök talmudzsidót (Rohling) és társait nem lehet addig elhallgattatni, míg nem írnak valamit a »leplezett kereszténységről«, t. i. míg össze nem gyűjtik az egész keresztény irodalom mindama helyeit, melyek a máshittűk ellen való rettenetességeket és a türelmetlenség kitöréseit foglalják magukban. Az anyagból telnék néhány kötetre való, anélkül, hogy érette felelőssé tennők a kereszténységet és a rovására írának minden nonszent, melyet valami jó keresztény valamikor megirt.

Dávid bocher története.

— Podoliai történet —

Irt: Karl Emil Franzos. — Fordította: Kozsbor Márton.

(1. folytatás.)

Tizenkét esztendeig nem hallottak róla semmit. . . .

Ekkor visszajött egy napon a kis podoliai város ghettojába s beszállásolta magát a félre eső házak egyikébe; másnap fölkereste a község vezetőjét, s előadta neki, hogy életét a betegeknek s haldoklóknak kívánja szentelni; ért valamint a betegekkel való bánásmódhoz s kéri ne kíméljék őt, ha önfeláldozó ápolásra van szükség; ezek csudálkoztak elhatározásán, majd dicsérték érte; kevés idő múlva szájról-szájra adtak hírét az ő lankadhatatlan tevékenységének s áldották munkálkodását; és mégis maradt valami vissza a multak árnyából, nem több talán egy árnyalatnál, de elég ahhoz, hogy ő ne érezhesse magát otthon a szülő városában.

Valami titokzatos homály borította egész működését; senki sem tudta, mit csinál egyedül a hosszú, néma éjszakákon, miből él, merre jart egy fél emberöltőn át. A rabbival, ki a gyermek pajkosságát már régen megbocsájtotta — tartott barátságot egyedül. Tőle tudtak meg egyet-mást az emberek: hogy Dávid a Szentföldön is járt, látta e szegény emberek álmainak netovábbját: a bibliai várost; még a tengeren is keresztül ment, volt »Amerikum«-ban is — a mint az utcza lakói mondták.

Lassankint beszélni kezdték az emberek, hogy David sokféle nyelvet ismer; hozzá siettek, mint a ki mindent tud, sokat tehet, jót, rosszat, mert a Kabbalának mestere, be van avatva a »Szochar« szent titkaiba, mely előtte nyitott könyv. Azt is tudták, hogy megfogadta tanítóinak az örök egyedülletet és azért maradt maig is »bocher«-nak, azaz nőtelennek.

Ő nem tudott ezekről a híresztelésekről, vagy nem törődött velük. Segített, a hol lehetett, nem várt érte sem köszönetet, sem pénzt. Szerették, tisztelték mindenfelé a magányos, csendes sápadt embert. Arcza nem volt olyan szenvedélyes és komor, mint gyermekkorában; szelid komolyság tekintett ki jóságos két szeméből, a mely megbűvölte a vele beszélőt.

A bocher volt az egyetlen ghetto-lakos, kit a keresztény gyerekek sárral és szitokkal nem dobáltak; jól-lehet külsőleg csak gondos tisztasága különböztette meg hitsorsaitól. A lengyel zsidók feltűnő öltözkéiben járt, melyet különösen Lengyel és Oroszországban hordanak. Ez a viselet fenségesen illett magas, testes alakjához, halvány, sok szellemről beszélő arczához és fejét övező sötét fűrtelhez.

Ez az ember lett tanítóm és maradt hat esztendeig míg tizenkét éves lettem. Komolyan, szeretettel bánt velem a pajkos, rakoncátlan fiúval. Alig beszélünk egy szót is, mely nem tartozott volna szigorúan a tanuláshoz.

Csak egyetlen egyszer.

Akkor kezdtem járni a kolostor iskolájába s mikor először jöttem haza, sirva panaszkodtam el, hogy keresztény iskolatársaim csúfolnak, bántanak; épen akkor lépett be a bocher s neki is elpanaszoltam fájdalmamat.

Szó nélkül hallgatott végig, majd felütötte a könyvet ott, hol tegnap olvastuk; én még mindig sirtam.

— Ne sirj — mondá ő. Ne sirj, gyermekem, ők nem tudják, hogy mit cselekszenek — aztán folytatá vad, kiáltó hangon, a mint még őt beszélni nem hallottam.

— Ne sirj, nem érdemlik azok a könyveket; majd eljön egyszer a visszafizetés napja.

Csudálkozva néztem arczára, mely e pillanatban kemény, fenyegető volt.

Hallgatott.

Arczvonásai kisimultak, s kis szünet után magyarázni kezdé a bibliát, úgy mint máskor.

Nagyon megszerettem az én jószágos, sápadt tanítomat s végtelenül elszomorított, mikor egy napon búcsút vett.

Azután csak egyszer beszéltem még vele.

* * *

Az öreg Bortynski Ádám gróf zárkózott, gőgös ember volt; senki sem szerette, mindenki félt tőle. A család mellékágából származott s a roppant majoratusra nem számíthatott; keveset tartózkodott birtokán; jövedelmét Párisba, Londonba, Hamburgba küldték utána, kevesen ismerték a városban.

Titokzatos módon jutott az öreg e nagy vagyonhoz; a majoresco, Artúr gróf, alig harmincz éves ember, hirtelen meghalt, vérömlés olte meg, kicsapongó zajos életet folytatott éveken át; ő volt a család utolsó sarja; csak az öreg Ádám gróf volt még az életben rajta kívül; szelében beszéltek a szerencsétlen fiatal gróf esetét; olyanformát is suttozták, hogy a mestere ezekben a dolgokban jóvendőbeli örököse volt...

Történt azonban bár hogyan is, Ádám gróf ur lett; nőtlen volt, bár korántsem ellensége a fehér népeknek.

A nagy vagyon egyuttal azt a kotelességet is róttá reá, hogy utódot hagyjon maga után. Csakhamar ki is választotta a környék legszebb leányát, egy elszegényedett nemes egyetlen gyermekét: Polanska Jadwigát. Mindenki tudta, hogy a leány irtózik az öreg gróftól, ki pénzért vette meg a bájos teremtet, beavatottak még az összeget is tudták, mit a gróf fizetett.

Sokáig beszéltek a fényes esküvői menetről; úgy ült a kocsiban az öreg gróf, mint győzedelmes hadvezér; kevélyen, büszkén nézett végig az embereken, mellette szerencsétlen menyasszonya sápadtan, szinte élettelenül.

A lakoma fényes volt és vig; de mikor a hajnal derengeni kezdett, a szolgák az urak lakosztálya felől pisztoly dürranását hallották. Ádám gróf, az utolsó Bortynski, ott feküdt a földön széjjelroncsolt koponyával, jobb kezében a fegyverrel.

Senki sem tudta megmondani, mi ütötte a halálba: fiatal özvegye nyugodt, sápadt arcza sem árult el semmit.

Sokat beszéltek erről a dologról, míg jött egy másik ilyenféle; Lengyelországban és Oroszországban nem ritkaság az ilyesmi. A majoratus valami női oldalra szállott, a kastély és Barnow városa a grófnénak maradt.

Ugy látszik, az a sors adatott ennek a hatalmas várkastélynak, hogy örökké használatlanul bámuljon le a magasságból s ne lásson falai közt boldog embereket.

A tizenhét éves özvegy is elköltözött és sokáig volt távol; olykor vetődött ide róla valami hír, mely azt beszélte, hogy ünnepelik az ő asszonyuk szellemét és szépségét mindenfelé, a hol megfordul.

Csak azt az egy hirt nem hozta senki, hogy özvegyiségét fölcserélte volna a férjhezmenetellel.

Tíz esztendő mult már el amaz emlékezetes éjszaka óta, mikor a tavasz eljöttével visszatért a szép úrnő. Megélénkült az öreg vár, inasok, lakajok lépkedtek a vár udvarán s úgy látszott, mintha egy varázsütésre eltűnt volna a szomorúság, a homály.

A grófné nem volt már olyan mint egykor; arcza halovány, talán nagyon is halovány, de még mindig szép, megdöbbentően szép.

(Folytatása következik.)

Don Abravanel Isaac és kora.

— Irta: Kayserling M. dr. —

(5. folytatás.)

Azokba a tárgyalásokba, melyek az elvetemult pápa és a bigott, pénzsovár álszentelkedő királyné között folytak, nem kívánunk itt bővebben bocsátkozni. A vallástörvénytörvényszék a nép sok demonstrációja ellenére mihamar megrendíthetetlenül állott és mindenféle félelmet és ijedtséget terjesztett. Mint Sámuel Usque a zsidó költő találoán jellemzi az inkvizíciót, »ez az idegen alaku és rettentő formájú vad szörnyeteg úgy dohögött, hogy már a nevétől is reszketett egész Európa«. Ezer meg ezer titkos zsidó halt tűzhalált; Xerezben, Sevilleben és Cordovában már az inkvizíció működésének első esztendeje után négy ezer ház állott lakó nélkül. A szegényszénvedők között a polgári társadalom minden rétege képviselve volt: papok, államhivatalnokok, katonák, szabók, cipőfoltozók és aránytalan nagy számú özvegyasszony. Vagyonuk vagy tehetetlenségük miatt esett-e különösen ezekre a választás, avagy azért, mert az eretnekségre inkább hajlottak, mint az utóbbit Joseph Jaabez a kabbalista mistikus predikátor minden profán tudomány iránt való antipathiaja folytán nem resteli állítani? Mindezen emberek közül, akik mint költők, bölcselők, egy szóval tudósok kiváltak és hitükért mindent elviseltek, sőt a tűzhaláltól sem riadtak meg, nem ismert ő egyet sem vagy nem akart egyet sem ismerni? A fanatizmus vakká teszen.

Tekintélyes számú titkos zsidó, igyekezett a tűzhalált meneküléssel kikerülni, titokban Afrikába, a Provenceba, Portugáliába, Olaszországba, Hollandiába, sőt Angolországba is kivándoroltak. Portugáliában nem találták meg a keresett védelmet. Mivel Joao királynak besugták, hogy az országába Spanyolországból bevándorolt marranusok rossz keresztényekként vagyis inkább a zsidó vallás őszinte híveiként éltek, ez okból a pápa engedelmével egy jogászokból és teológusokból álló bizottságot, aféle kicsinyben való inkvizíciót létesített, melynek a titkos zsidók életmódjáról pontos adatokat kellett beszereznie. Sok bevándorlót bűnösnek találtak és mint Spanyolországban bajtársaikat, őket is tűzhalálra vagy élethossziglan tartó börtönre ítélték. Porto városát, mely különösen sok titkos zsidót fogadott be vendégszeretettel, a jámbor Joao arra kényszerítette (1487), hogy az eretnekeket üzze el. Ugyanazon évben, halálbüntetés és vagyon elkobzás terhe alatt megtiltotta a marranusoknak, hogy kifejezett engedély nélkül a tenger felé kivándoroljanak; alapjában véve meg volt nekik engedve, hogy keresztény országokba és a Levanteba menjenek. Hihetőleg ez időtájt halt martyrhalált Jehuda Ibn Verga, az andalusiai helytartó által is becsült kabbalista, aki otthonából, Sevilleből menekült Lissabonba, azért mert a hittörvénytörvényszék vérebeinél a titkos zsidókat följelenteni nem akarta.

Az a körülmény, hogy a zsidóságnak a spanyol inkvizíció által üldözött hívei Portugáliában kerestek menedéket és ezen hittörvénytörvényszéknek embertelen, bor-

zasztó eljárása a belföldi zsidók ellen is fölbőszítették a portugálokat és a gyűlöletet a legszélső fokig hajtották ellenük. A városok és falvak képviselőinek beszédei és kívánságai az evorai cortesben (1490 márcziusától juni-usig) sokkal viharosabbak voltak, mint bármikor annakelőtte hasonló gyülekezeten. Egyhangulag követelték, hogy a zsidókat egyszer s mindenkorra záják ki az állami közszolgálatokból és királyi vagy magán adók és vámok bérlei ne lehessenek. Azt vitatták, hogy a zsidóknak adóbérlei és vámszedői minőségükben olyan uralmat bocsájtottak a kezükre, melyet a nép politikai és vallásos okokból el nem viselhet; hogy a keresztényeket elnyomnák és koldusbotra juttatnák. A népképviselők követelőzéseit a király elutasította, nem annyira a zsidók iránt érzett hajlandóságból, mint inkább saját érdekéből; a nép szegény volt, s a zsidókon kívül vajjon ki bérelhetne volna a királyi adókat és vámokat? Ez szinte monopóliumuk volt. A cortesnek szó nélkül kellett ezt fogadnia és ráadásul még annak szemébe mondását is el kellett tőnie, hogy a keresztény beszédők még nagyobb elnyomói a népnek, mint a zsidók és hogy az előző uralkodók éppen ez okból határozták volna el, hogy ehivatalokat csekély korlátozással a zsidókra bizzák.

Ebben a cortesben a zsidók iránt való általános ellenszenvnek még másféle nyomai is mutatkoztak; így többek között azt a kívánságot támasztották, hogy mór rabszolgák vásárlását meg ne engedjék nekik; hogy keresztényekkel való peres ügyekben csak keresztény bíróságok elé lehessen őket idézni stb.

Amíg az evorai cortesnek ezek a zsidóellenes tanácskozásai folytak, az alatt Joao, a Spanyolországgal folytatott régi ellenségeskedésről megfélemlkezve, olyan benső összeköttetésbe lépett a katolikus házaspárral, hogy általa a spanyol politikát portugál területre is átlántálták. A családi összeköttetés, mely Portugália zsidóinak sorsára, legalább közvetve, a legnagyobb befolyást gyakorolta, abból keletkezett, hogy Joaonak egyetlen fiát Affonsot, katolikus Izabellának legidősebb leányával eljegyezték. Eme házassági viszony szerencsés létrejöttéért a király minden templomban és klastromban imákat rendelt és a siker miatt vató öröme akkora volt, hogy több halálra ítéltnek megkegyelmezett. Az epedve várt menyasszony november 27-ikén érkezett Evorába. Itt a zsidók az ő tiszteletére, mint később Santaremben is — éppugy mint a mórok nemzeti tánczaikat — bemutatták köteles diszmenetüket és a hercegnőnek juhokból, tehenekből, baromfiakból s több eféléből álló ajándékokat adtak.

Ez a tulboldog viszony alig nyolcz hónap mulva föloldódott. Affonso, Portugália kedveltje és korában a legszebb férfi, egy sétalovaglása alkalmával elbukott lovastól és szörnyet halt (1491 jul. 9). Joao király eme reményteljes fia elvesztése miatt egészen megtörött; folyton evődött magában; buskomorság szállta meg, és senkisémm tudta megvigasztalni; még a zsidóknak sem volt szabad őt többé szentírástekercseikkel fogadniok. A fiatal

özvegy, aki bigott és babonás volt, mint anyja, a halál okát abban az elnézésben kereste, melyet Joao az inquisition elől Castiliából menekült zsidókkal szemben országában tanusított. A zsidó faj ellen való engesztelhetlen gyűlölettel tért vissza szülői házába.

A fanatikus anyát súlyos szerencsétlenséggel meglátogatott leányának nem igen kellett biztatgatnia, hogy minden zsidónak birodalmából való kiűzésére vonatkozó, régóta megfogamzott tervét végrehajtsa. Minden elő volt készítve, csak Granada elestét akarta bevárni, hogy a mórokkal egyidejűleg a zsidóktól is megtisztítsa országát. Granada végre kénytelen volt magát megadni. 1492. évi január 2-ikán vonult be Ferdinánd és Izabella ünnepélyesen az egykor hatalmas kalifák régi székvárosába és márczius 31-ikén kiadta a katolikus királyi házaspár rettenetes rendeletét, hogy birodalmuk minden zsidója, fiastul, lányostul, szolgálkival és cselédekkel, minden bármily korban és nemen levők, halálbüntetés terhe alatt négyhónapon belül vándoroljanak ki.

(Folytatása következik.)

חידוֹ אֶז יִשְׁתֵּנְתִּי!

— שׁוֹיִתִּי הִלְלָנְדִי תְּמִיד. —

Felmondásod, — ember, — legyen,
Ezt hirdessed völgyön, hegyen,
Ez éltesse szived is bent:
חידוֹ אֶז יִשְׁתֵּנְתִּי!

Légy megvetett, légy elhagyott,
Tudd, hová lépsz, magad vagy ott,
S ha ember űz — majd ez tart fent.
חידוֹ אֶז יִשְׁתֵּנְתִּי!

Légy gazdag úz, ki hintón jár,
Kire itt »lente minden jó vár.
S ha éltesd így bútól is ment:
חידוֹ אֶז יִשְׁתֵּנְתִּי!

Ha erkölcsös voltál köztünk,
Kit tisztelve környékeztünk,
Te mond nekünk, te földi szent
חידוֹ אֶז יִשְׁתֵּנְתִּי!

Ha lelkedet bűn terheli,
A megnyugvást ez úgy leli,
Hogyha Urunk megbocsájt fent:
חידוֹ אֶז יִשְׁתֵּנְתִּי!

Ne felejtse ezt hát soha,
Sorod ha jó, ha mostoha,
Bármihhez fogj, ez tartson fent:
חידוֹ אֶז יִשְׁתֵּנְתִּי!

Silberstein Ötvös Leó.

